

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
Zyra e Kryeministrit - Ured Premijera - Office of the Prime Minister

Zyra për Qeverisje të Mirë/ Kancelarija za Dobro Upravljanje/ Office on Good Governance

---

**PROGRAM ZAŠTITE I PROMOVISANJA OSNOVNIH LJUDSKIH
PRAVA I SLOBODA
(2021-2025)**

Oktober 2021

SADRŽAJ:

1.0 Rezime	4
2.0 Uvod	6
3.0 Metodologija	8
4.0 Pozadina	9
4.1 Efikasnost institucija u sprovođenju ljudskih prava	14
4.2 Pristup pravosudnom sistemu	15
4.3 Socijalna i zdravstvena zaštita	21
4.4 Zaštita životne sredine	26
4.5 Jednakost i zaštita od diskriminacije	29
5.0 Strateški ciljevi i specifični ciljevi	41
5.1 Strateški cilj # 1: Poboljšanje upravljanja, transparentnosti, institucionalne koordinacije i odgovornosti u javnim institucijama radi daljeg ostvarivanja ljudskih prava	41
5.2 Strateški cilj # 2: Zaštita i promovisanje ljudskih prava	42
5.3 Strateški cilj # 3: Osiguravanje zdravog života i podsticanje dobrobiti za sve	43
5.4 Strateški cilj # 4: Olakšavanje pristupa pravosudnom sistemu	44
6.0 Aranžmani za sprovođenje, nadzor i izveštavanje	45
6.1 Sprovedbeni mehanizmi	45
6.2 Mehanizmi praćenja	45
7.0 Uticaj na budžet i sprovođenje programa	46
8.0 Povezivanje programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021.-2025.) sa ciljevima održivog razvoja (ciljevi održivog razvoja).....	48

Lista skraćenica i akronima

ABPP	Agencija za besplatnu pravnu pomoć
AP	Akademija pravde
ARR	Agencija za rodnu ravnopravnost
DPSP	Dijalog procesa stabilizacije i pridruživanja
ECHR	Evropska konvencija o ljudskim pravima
ECtHR	Evropski sud za ljudska prava
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
IJUK	Institut za javnu upravu Kosova
IOK	Institucija ombudsmana na Kosovu
KCRŽT	Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture
KP	Kosovska policija
KP/KDU	Kancelarija premijera/Kancelarija za dobro upravljanje
KPS	Kazneno popravna služba Kosova
LGBT	Lezbijke, gej, biseksualne i transeksualne osobe
MALS	Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MFRT	Ministarstvo finansija, rada i transfera
MKOS	Ministarstvo kulture, omladine i sporta
MP	Ministarstvo pravde
MPNTI	Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MUPJU	Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave
MZ	Ministarstvo zdravlja
MZP	Ministarstvo za zajednice i povratak
MŽSPPI	Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture
NIJZK	Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova
NILJR	Nacionalne institucije za ljudska prava
NNOK	Nezavisni nadzorni odbor Kosova
NPMBPM	Nacionalni preventivni mehanizam za borbu protiv mučenja
NPSSSP	Nacionalni plan za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OHCHR	Kancelarija Visokog komesarijata za ljudska prava
PK/KP	Pravna kancelarija/Kancelarija premijera
SDG	Ciljevi održivog razvoja
SE	Savet Evrope
SSK	Sudski savet Kosova
TSK	Tužilački savet Kosova
UN	Ujedinjene nacije
UNHCR	Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbeglice

1.0 Izvršni rezime

Osnovna ljudska prava i slobode su osnova demokratskog društva. Garantovana sloboda osnažuje pojedinca, povećava obaveze države u stvaranju okruženja koje osigurava poštovanje osnovnih sloboda i ljudskih prava, podiže svest o očuvanju dostojanstva i ličnog integriteta. Kako je definisano Ustavom Republike Kosovo i međunarodnim instrumentima koji se direktno primenjuju u državi Kosovo, ova prava se moraju primeniti. Stoga, Vlada Republike Kosovo odobrava ovaj Program za ljudska prava 2021-2025 (u daljem tekstu: "Program za ljudska prava" ili "Program") koji ima za cilj društveno-ekonomski razvoj zasnovan na uklanjanju prepreka za ispunjenje osnovnih prava i sloboda, uključujući ekonomska, koja će pomoći građanima da rade, štede, konzumiraju i žive dostojanstveno i u miru. Na plećima Republike leži velika odgovornost: osigurati poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, poštujući standarde sadržane u međunarodnim konvencijama i standardima iz prakse Evropskog suda za ljudska prava. Sve dok je u rukama Vlade da izrađuje strategije i utvrđuje politike prema ispunjenju ustavnih normi, obaveza je pravosuđa da obezbedi njihovo potpuno poštovanje. Shodno tome, sinergija između vlasti mora obezbediti ono što bi već trebalo tretirati kao aksiom: poštovanje i sprovođenje osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Uživanje vaših zagarantovanih prava znači uživanje u društvenim i ekonomskim slobodama koje pružaju bolji pristup informacijama, otvorenost za šire tržište, poboljšani životni standard i na kraju - smanjenje siromaštva, sistemskog problema u Republici Kosovo. Ovo poslednje predstavlja temeljni i krajnji cilj Ujedinjenih nacija koje, kroz ciljeve održivog razvoja ("Sustainable Development Goals" ili „SDG“), nastoje da postignu upravo to do 2030. godine, na globalnom nivou.

S tim u vezi, Vlada je potvrdila svoju punu posvećenost ispunjavanju Agende Ujedinjenih nacija - 2030. S izradom ovog programa za ljudska prava, ona je već dobrovoljno postala deo globalnih napora da preuzme sve obaveze potrebne da doprinese sprovođenje Rezolucije 70/1 „Transformacija našeg sveta: Agenda do 2030 za održivi razvoj“ Stoga su ciljani strateški ciljevi blisko povezani sa ciljevima održivog razvoja (SDG).¹

Program za zaštitu i unapređenje ljudskih prava predviđa sledeće strateške ciljeve:

 # Poboljšanje upravljanja, transparentnosti, institucionalne koordinacije i odgovornosti unutar javnih institucija radi daljeg ostvarivanja ljudskih prava;

 # Zaštita i promocija ljudskih prava;

 # Obezbeđivanje zdravog života i promovisanje blagostanja za sve;

 # Olakšanje pristupa pravosudnom sistemu.

---

¹ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

Beskompromisna primena ovog programa za zaštitu i unapređenje ljudskih prava proširiće opseg poštovanja osnovnih prava i sloboda, a ovo poslednje će otvoriti vrata boljem pristupu idejama i informacijama. Takav pristup, u kombinaciji, osnažuje pojedinca, povećava kvalitet života i proširuje mogućnosti zadovoljavanja društvenih i ekonomskih potreba.

Program ima za cilj rešavanje trenutnih izazova, uključujući borbu protiv pandemije. Uzimajući u obzir ovo drugo, među glavnim fokusima je pomoć, a istovremeno i uticaj na povećanje fizičkog i mentalnog zdravlja, u vezi sa uzrocima uzrokovanim pandemijom. Program je takođe osmišljen tako da ispuni ciljeve postavljene ciljevima održivog razvoja (SDG) i da obezbedi povoljne zakonodavne i institucionalne uslove za potpuno ostvarivanje osnovnih ljudskih prava i sloboda. Na kraju, treba napomenuti da će Program za zaštitu i unapređenje ljudskih prava biti praćen Akcionim planom 2021-2023 (u daljem tekstu: Akcioni plan), te će kao takav poslužiti kao vodič i sporazumni vodič za ostvarivanje Ustavom zajemčenih prava.

2. Uvod

Izrada Programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025), obaveza je koja proizlazi iz Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, tačno član 10., obavezuje Kancelariju za dobro upravljanje da izradi politike, strategije i akcione planove o pitanjima zaštite od diskriminacije.

Ovaj Program izgrađen je na načelima ugrađenim u Ustav Republike Kosovo i međunarodne i regionalne instrumente o ljudskim pravima, koji jasno definišu da su ljudska prava integralna + i neotuđiva prirodna prava. Ustav Republike Kosovo proglašava i garantuje načelo stvaranja države ravnopravnih građana, koja će garantovati prava svakog građanina, građanske slobode i jednakost svih građana pred zakonom. Na osnovu ovih načela, Program za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025) , ima za cilj postizanje:

- ✚ Jednakost pred zakonom, nepovredivost ljudskih prava od strane državnih institucija i zaštita od kršenja ljudskih prava od strane drugih.
- ✚ Stvaranje održivog institucionalnog sistema koji će omogućiti ljudima da ostvaruju i ostvaruju svoja prava u praksi.
- ✚ Adekvatno informisanje stanovništva o pravima zagarantovanim ustavom, zakonima i međunarodnim instrumentima.

Kroz Program , Vlada Kosova će ispunjavati pozitivne obaveze koje proizlaze iz priznavanja svakog univerzalnog ljudskog prava na jednak način, bez diskriminacije. U tom okviru svim osobama se pruža prilika da uživaju svoja prava, sve dok to ne krši prava drugih. U zaštiti ljudskih prava, uzeće se u obzir preporuke Institucije ombudsmana kao nezavisnog mehanizma za zaštitu i promovisanje ljudskih prava, Evropske komisije, lokalnih nevladinih organizacija i međunarodnih i regionalnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava, a iste će sprovoditi i nadležne institucije u skladu sa Ustavom i važećim zakonom.

Štaviše, Vlada Kosova će u potpunosti poštovati svoje obaveze u vezi sa procenama tela odgovornih za postavljanje standarda za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda i smatraće kao prioritet odgovarajuće adresiranje primljenih ocena.

Funkcija Programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025) biće sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, realizacija prioriteta predviđenih Programom rada vlade (2021 - 2025), postizanje i sprovođenje ciljeva održivog razvoja (SDG), Programa ekonomskih reformi (PER), Agende evropskih reformi (AER) 2, Nacionalne strategije razvoja 2016-2021 (NSR), kao i drugih strateških dokumenata u oblasti ljudskih prava. Istovremeno, ovaj Program ističe prioritete vladajućeg programa koji se odnose na vladavinu prava, ljudska prava, ravnopravnost polova i promociju i zaštitu prava manjina.

Program za zaštitu i promovisanje ljudskih prava povezan je i dopunjen drugim sektorskim programima i strategijama koji se bave određenim oblastima ljudskih prava kao;

Kosovski program za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Kosova i Evropske unije (2017-2021) sadrži niz aktivnosti koje kosovske institucije moraju preduzeti, uključujući poštovanje i zaštitu ljudskih prava u okviru demokratije i vladavine prava kao i poštovanje osnovnih ljudskih prava.

Program ekonomskih reformi (PER) 2020-2022, ima za cilj, između ostalog, sprovođenje aktivnosti koje se odnose na poboljšanje pravnog okvira za socijalne usluge i socijalnu pomoć, jačanje mehanizama finansiranja i decentralizacije socijalnih usluga, kroz stvaranje Posebnog granta za socijalne usluge, reforma šeme socijalne pomoći, podrška nevladinom sektoru licenciranom za socijalne usluge, podrška registrovanim socijalnim preduzećima i izgradnja kapaciteta socijalnih radnika kroz sprovođenje programa obuke.

Kosovski program za rodnu ravnopravnost (2020-2024) - čiji je cilj da se osigura da rodna ravnopravnost bude u središtu procesa transformacije na Kosovu, u okviru svih struktura, institucija, politika, procedura, praksi i programa vlade, agencija, civilnog društva, privatnog sektora i donatorske zajednice.

Strategija za uključivanje zajednice Roma i Egipćana u kosovsko društvo 2017-2021 koja se fokusira na efikasno obezbeđivanje prava ovih zajednica, posebno na pristup obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenim uslugama i stanovanju.

Sektorska strategija Ministarstva rada i socijalne zaštite 2018-2022, koja između ostalog ima za cilj povećanje zaposlenosti i poboljšanje i unapređenje socijalne zaštite za ranjive grupe širenjem i podizanjem kvaliteta zaštite i socijalnih i porodičnih usluga, sa posebnim fokusom na socijalne kategorije.

Nacionalna strategija za imovinska prava na Kosovu, koja ima za cilj da pruži stratešku viziju za obezbeđivanje sprovođenja imovinskih prava. Ova Strategija daje prioritet i podređuje intervencije radi jasnog definisanja imovinskih prava u zakonu i obezbeđivanja pristupa, efikasnih i pristupačnih mehanizama putem kojih građani Kosova mogu dobiti pravno priznanje svojih prava, a zatim formalizovati svoja prava upisom u katastar Kosova. Prava koja su formalizovana i upisana u katastar Kosova tada mogu efikasnije i doslednije sprovođiti sudovi i vladine agencije pružajući veću sigurnost.

Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020, čiji je cilj stvoriti društvo koje svim svojim građanima, odraslima i deci osigurava život bez straha i pretnji od nasilja u porodici; društvo koje štiti žrtve, zahteva odgovornost počinioca i smanjuje toleranciju javnosti prema delima nasilja u porodici.

Strategija bolje regulative 2017-2021, koja između ostalog ima za cilj reformu primarnog i sekundarnog zakonodavstva i povećanje efikasnosti komunikacije i javnih konsultacija. Vlada Kosova ostaje posvećena načelima **pravilnog sprovođenja politika i zakona**. Pored toga, u pogledu tekuće promocije vladavine prava na Kosovu, zakoni se moraju modernizovati i prilagoditi svrsi za koju su namenjeni. Njihovu primenu treba usmeriti i učiniti što efikasnijom. To pogoduje agencijama za sprovođenje zakona i inspekcija koje trebaju zakone učiniti primenjivim u praksi.

3. Metodologija

Program za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025) osmišljen je na osnovu kombinovane metodologije kako bi bio sveobuhvatan, da bi se bavio ključnim prioritetima Vlade u pogledu poštovanja zaštite i sprovođenja ljudskih prava, i osigurati da će identifikovane intervencije doprineti postizanju strateških ciljeva. Tokom procesa izrade Programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025), organizovane su pojedinačne radionice i sastanci sa ključnim lokalnim i međunarodnim akterima, prvenstveno konsultacije sa predstavnicima nevladinih organizacija koje su aktivne u zaštiti i promovisanju ljudskih prava². Da bi se osiguralo uključivanje svih ključnih aktera, osnovana je radna grupa za izradu ovog programa, odlukom generalnog sekretara Kancelarije premijera. Nakon analize trenutne situacije u polju ljudskih prava definisani su strateški ciljevi, konkretni ciljevi, konkretne aktivnosti i mere, a isti su i planirani. U strukturnom i sadržajnom smislu, Program za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025) i Akcioni plan za sprovođenje Programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2023), u celosti su izrađeni uz poštovanje Administrativnog uputstva (VRK) br. 07/2018 o planiranju i izradi strateških dokumenata i akcionih planova, Pravilnika o radu Vlade br. 09/2011 i Uredbe (VRK) br. 05/2016 o minimalnim standardima za postupak javnih konsultacija. Proces izrade Programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025) podeljen je u tri faze: 1) prvu fazu karakteriše analiza opšteg stanja, kao i realizacija niza konsultativnih sastanaka³, na kojima su bili uključeni relevantni službenici i predstavnici sa lokalnog nivoa vlasti; 2) tokom druge faze, tim odgovoran za izradu Programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025) analizirao je strateške dokumente na snazi⁴, izveštaje i razne lokalne i međunarodne procene posvećene ljudskim pravima, posebno su bili referentni godišnji izveštaji Evropske komisije o Kosovu, izveštaji Ombudsmana, zaključci izvedeni sa sastanaka na visokom nivou, poput dijaloga o procesu stabilizacije i pridruživanja (DPSP) kao i sastanci Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost, Pododbora za inovacije, informaciono društvo i socijalnu politiku, u okviru primene SSP-a, Ciljevi održivog razvoja (SDG)⁵, Izveštaj američkog Stejt departmenta o Kosovu 2018/2019, Pravni okvir za ljudska prava uopšte, sa posebnim naglaskom na paket zakona o ljudskim pravima⁶, i mnogi relevantni i verodostojni izveštaji i istraživanja domaćih i međunarodnih organizacija za zaštitu ljudskih prava, analitički izveštaji i izveštaji o procenama lokalnih i međunarodnih organizacija, ocene specijalnih izvestilaca UN-a iz različitih područja ljudskih prava. Dok je u trećoj fazi dokument bio podvrgnut procesu javnih konsultacija, međuinstitucionalni radni tim je pregledao i uvrstio primljene komentare i u skladu sa važećim procedurama dokument je prosleđen na usvajanje.

---

² 01. aprila 2019. godine održan je sastanak sa koalicijom nevladinih organizacija "ERAC"

³ Uz podršku OEBS-a, održani su konsultativni sastanci u 6 (šest) regiona Kosova, uključujući regione (Prizren, Uroševac, Đakovica, Peć, Mitrovica i Gnjilane)

⁴ http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Regjistri_i_dokumenteve_strategjike_ne_fuqi_.pdf

⁵ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>

⁶ Zakon o zaštiti od diskriminacije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o ombudsmanu

4. POZADINA

Osnovna ljudska prava i slobode u Republici Kosovo zaštićeni su i regulisani u skladu sa načelima predviđenim Ustavom. Ustav Kosova predviđa da su odredbe međunarodnih kao i regionalnih instrumenata o ljudskim pravima direktno primenjive i imaju prednost nad nacionalnim zakonodavstvom⁷. Skupština Kosova je 25. septembra 2020. odobrila ustavne amandmane koji daju direktan efekat zaštiti i primeni prava sadržanih u Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici („Istanbulska konvencija“). Član 53. Ustava obavezuje kosovske institucije da tumače odredbe koje se odnose na ljudska prava i slobode u skladu sa jurisdikcijom Evropskog suda za ljudska prava. Direktna primena odredaba međunarodnih i regionalnih instrumenata o ljudskim pravima od strane redovnih sudova i javne uprave kako zahteva Ustav treba dovoljno znanja i stručnosti. Osim Ustavnog suda Kosova koji je svoje odluke opravdavao na osnovu nadležnosti (prakse) Evropskog suda za ljudska prava, druge nacionalne institucije, uključujući sudove i redovnu upravu, nisu mogle direktno da tumače i primenjuju odredbe instrumenata međunarodnog prava primenljivog na Kosovu.⁸

Međutim, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) i dalje ostaje van liste pravnih instrumenata u Ustavu Republike Kosovo koji su direktno primenljivi na Kosovu. Do odgovarajućeg trenutka za pokretanje uključivanja ovog Pakta u Ustav Republike Kosovo, naponi bi trebalo da budu usmereni ka usklađivanju zakonodavstva sa Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR). Ombudsman je takođe pokrenuo ovo pitanje u godišnjim izveštajima, a isto je od posebnog značaja, jer bi dalje upotpunilo spisak međunarodnih instrumenata koji se direktno primenjuju na Kosovu i istovremeno uticalo na unapređenje zaštite ekonomskih socijalnih i kulturnih prava u zemlji.

Osnivanje Kosovskog saveta za održivi razvoj i usvajanje Agende 2030 i SDG od strane Skupštine Kosova predstavljaju snažnu tačku za promociju primene ICCPR-a na Kosovu (kao i građanskih i političkih prava). Pravni okvir široko garantuje zaštitu ljudskih i osnovnih prava u skladu sa evropskim standardima. Međutim, sprovođenje zakona i strategija o ljudskim pravima često je podrivano nedovoljnim finansijskim i drugim resursima, posebno na lokalnom nivou, kao i ograničenom političkom određivanju prioriteta i nedostatku koordinacije⁹.

Na osnovu izveštaja o zemlji, kosovske institucije treba da daju veći politički prioritet zaštiti ljudskih i osnovnih prava i obezbede adekvatne budžetske kapacitete i resurse za njihovo sprovođenje i promovisanje, uključujući ključne usluge i pomoć ugroženim grupama¹⁰.

Na osnovu Izveštaja iz prethodnog stava, u pogledu osnovnih prava, strategije i politike moraju biti usklađeni i osiguran odgovarajući nadzor. Vlada bi trebala ozbiljnije pristupiti osnovnim pravima i

---

⁷ Član 22. Ustava Kosova, "Direktna primenljivost međunarodnih sporazuma i instrumenata "

⁸ Nedovoljno iskorišćen sistem: Stanje okvira ljudskih prava na Kosovu

⁹ Videti Izveštaj o Kosovu 2020, str.6

¹⁰ Ugroženim grupama, kao što su osobe sa invaliditetom, povratnici, interno raseljena lica, izbeglice, tražioci azila, osobe bez državljanstva, pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, LGBT, samohrane majke, preživeli porodično nasilje i rodno zasnovane ect

uključiti ih više u politički program¹¹. Postojeće mehanizme za zaštitu ljudskih prava treba ojačati¹². Potrebno je poboljšati vladinu koordinaciju mehanizama zaštite ljudskih i manjinskih prava, kako centralnih tako i lokalnih, a pitanja osnovnih prava više uključiti u političku agendu.¹³

Pored problema sa sprovođenjem zakona, nedostaju i kvalitativni i statistički podaci o statusu ili stanju ljudskih prava na Kosovu. Isto je zaključeno i u izveštaju o napretku za 2020. godinu¹⁴. Nadalje, statistički podaci često nisu razvrstani prema polu, starosti, etničkoj pripadnosti, invaliditetu, itd. Nedostatak pouzdanih i ažuriranih statističkih podataka utiče na sve sektore, i shodno tome ovo pitanje treba hitno rešiti. Međutim, uspostavljanje sistema praćenja ljudskih prava na nacionalnom nivou biće neophodno..

Na osnovu nalaza nedavnih izveštaja o ljudskim pravima, primećuje se da je puni pristup ostvarivanju ljudskih prava ograničen, s jedne strane nedostatkom svesti građana o raspoloživim sredstvima kojima se njihova prava sprovode, a s druge strane zbog neadekvatnog ispunjavanja dužnosti i odgovornosti od strane nadležnih institucija u vezi sa sprovođenjem zakona.

Pored toga što ne odgovaraju na zahteve građana, relevantne izvršne vlasti imaju malu odgovornost za zahteve i preporuke Ombudsmana kao važnog i nezavisnog mehanizma za zaštitu i promociju ljudskih prava. Zabrinjavajuća je primena preporuka ombudsmana od strane nadležnih vlasti, što iznosi 54%. Iako je zakonom utvrđena obaveza izveštavanja o preduzetim radnjama radi ispunjavanja preporuka Ombudsmana, mnoge institucije to ne čine blagovremeno¹⁵.

Uprkos ustavnim i zakonskim garancijama, postoji mnogo slučajeva diskriminacije izazvanih u javnom ili privatnom sektoru. Tokom izveštajne 2019¹⁶ godine, narodni advokat je primio žalbe građana u vezi sa diskriminacijom u radnim odnosima. Priroda žalbi se odnosi na kršenje prava na rad u postupcima konkursa za izbore i unapređenja, zatim i na seksualno uznemiravanje na radnom mestu. Pored žalbi građana, Ombudsman je otvorio 21 slučaj za istragu po službenoj dužnosti. Takođe, Ombudsman je objavio 7 izveštaja sa nalazima diskriminacije i koji sadrže preporuke u svojstvu prijatelja suda (Amicus Curiae) sa pravnim mišljenjem, upućenih pravosuđu u 5 slučajeva, a u 2 slučajeva Ombudsman je dostavio mišljenja.

Samo tokom 2018. godine, Inspekcija rada primila je 515 formalnih žalbi u vezi sa kršenjem prava radnika u javnom i privatnom sektoru. Nadležne institucije trebale bi rasporediti pristigle žalbe prema polu podnosioca žalbe, jer bi to doprinelo razjašnjenju i utvrđivanju nivoa slučajeva diskriminacije na osnovu pola, u javnom sektoru, a posebno u privatnom sektoru. Takođe, položaj zaposlenih i dalje je težak, posebno u privatnom sektoru, gde uglavnom ne postoje sindikati koji bi štitili prava radnika. Nivo zaštite

---

¹¹ Videti Izveštaj o Kosovu 2020, str.16

¹² Videti Izveštaj o Kosovu 2020, str.28

¹³ Postignut je određeni napredak u poboljšanju metodologije za prikupljanje podataka sledeći preporuke Eurostata i ratifikacijom izmenjenog zakona o statistici. Komunikacija između statističkih institucija je neznatno poboljšana, ali koordinaciju na tehničkom nivou i upotrebu dostupnih administrativnih izvora podataka treba nadograditi", Videti Izveštaj o Kosovu, 2020, na: <https://www.mei-ks.net/sq/raporti-i-progresit-585>

¹⁴ Nedovoljno iskorišćen sistem: Stanje okvira ljudskih prava na Kosovu

¹⁵ Tihe smrti, decembar 2018. Kosovska inicijativa za stabilnost KSI, stranica 2 pristupljeno 28.01.2019, 20 smrtnih slučajeva na radnom mestu dogodilo se na Kosovu od januara do decembra, od čega većina zbog nedostatka bezbednosnih mera na radnom mestu sa posebnim naglaskom na građevinski sektor

¹⁶ Godišnji izveštaj narodnog advokata za 2019. godinu, str.9

na radu, posebno u privatnom sektoru, ostaje zabrinjavajući, često mu nedostaje osnovna zaštita, pa se ispostavlja da zbog nedostatka i nepreduzimanja odgovarajućih mera zaštite na radu postoji veliki broj smrtnih slučajeva i teških povreda radnika na radnom mestu sa posebnim naglaskom na građevinski sektor¹⁷.

Trenutno je pravna infrastruktura u različitim oblastima i sektorima ljudskih prava uglavnom u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima; međutim, još uvek postoji problem u vezi sa njegovom primenom u praksi. To je zbog nedostatka ljudskih i finansijskih resursa; nedostatka potrebnog znanja o novim zakonima; slučajevi identifikovani od Ombudsman kada je Skupština Republike Kosovo usvojila zakone, koji su po svom sadržaju u suprotnosti sa ostalim važećim zakonima¹⁸; nedostaje jedinstvene prakse za iste slučajeve, nedostaje volje za ispravnom primenom normi kao rezultat uticaja različitih interesa interesnih grupa; nedostatak profesionalne stručnosti i administrativnih prepreka, a ponekad i nedostatak političke volje.

Što se tiče ostvarivanja ljudskih prava, ostaje izazov poboljšati primenu postojećeg zakonskog okvira i sprovođenje odluka (sudskih i upravnih) koje regulišu kršenje ljudskih prava. Ostvarivanje ljudskih prava u praksi znači postojanje mogućnosti i mehanizama za naknadu štete u slučajevima kršenja ovih prava¹⁹.

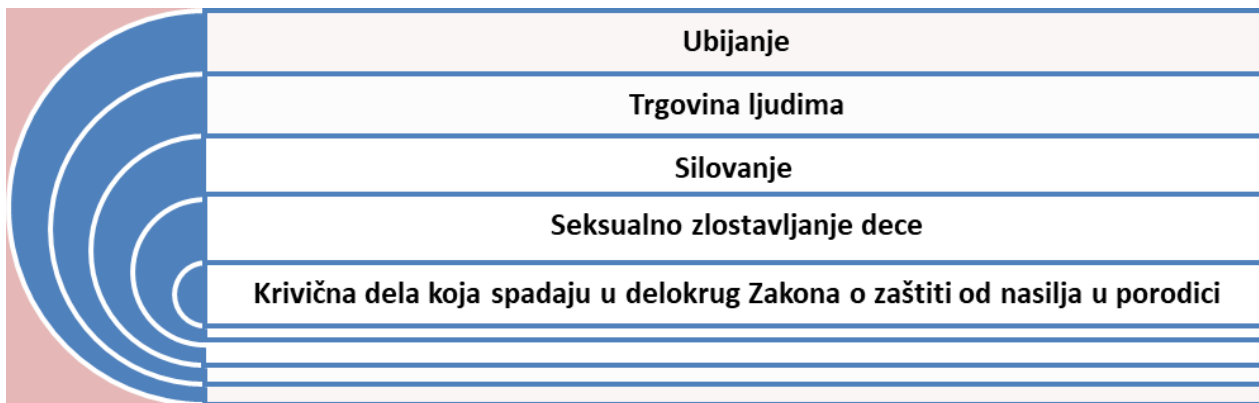
Kosovo je uspešno uspostavilo prvi funkcionalni program obeštećenja žrtava u regionu. Zakon o obeštećenju žrtvama zločina je usvojen 2015. godine, a na osnovu istih u 2016 godini je osnovana Komisija za razmatranje prijave . Međutim, tek 2017. godine program je postao operativan kada je Ministarstvo finansija (MF) dodelilo prvi budžet od 100.000 EUR. Komisija razmatra i odlučuje o zahtevima primljenim od osoba koje tvrde da su žrtve zločina. Do kraja 2019. Komisija je odobrila 15 slučajeva za kompenzaciju. Prema Zakonu o naknadi štete žrtvama, žrtve imaju pravo tražiti naknadu za kategoriju krivičnih dela navedenih na slici 1 (predstavljene u nastavku). Budući da su u ovom zakonu postojali pravni nedostaci, što je otežavalo žrtvama pristup programu odštete, i takođe su povredili njihovo dostojanstvo posebno zbog kriterijuma za naknadu štete, Vlada Kosova je odobrila koncept dokument za naknadu štete žrtvama zločina. Koncept dokument predlaže izmenu Zakona o naknadi štete žrtvama zločina, tj. odredbe kojima se uređuju dela koja mogu biti predmet naknade štete, formalni i materijalni uslovi za naknadu štete, neposredan pristup naknadi, obaveza traženja odštete, vrste odštete, zakonski rokovi itd.

---

¹⁷ Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.21

¹⁸ Videti komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti (predgovor)

¹⁹ KRCT podseća na činjenicu da je iznos zatražen od Sudskog saveta Kosova na ime kompenzacije za kršenje ljudskih prava u 2018. godini dostigao 2 miliona evra, dok je SSK imao na raspolaganju samo 0,5 miliona

Ubijanje
Trgovina ljudima
Silovanje
Seksualno zlostavljanje dece
Krivična dela koja spadaju u delokrug Zakona o zaštiti od nasilja u porodici

Slika 1. Zakon br. 05 / L-036 o naknadi štete žrtvama nabrojao je pet (5) primarnih kategorija krivičnih dela, čije žrtve imaju pravo na korist od ovog zakona.

Fond za obeštećenje žrtava krivičnih dela²⁰ koji deluje u okviru Ministarstva pravde, vrlo malo je promovisano u javnom mnjenju. Građani vrlo malo znaju o njegovom postojanju, postupcima i uslovima koji se primenjuju na pravo na naknadu, a samo se ograničeni broj obraća Komisiji radi ostvarivanja ovog prava. Institucije koje dolaze u kontakt sa žrtvom (policija, advokati žrtava, zdravstvene i socijalne institucije, sudovi i tužioci moraju žrtvu obavestiti o pravu na naknadu u skladu sa zakonskim obavezama. Još jedna karakteristika koja je sledila sve do sada usvojene zakone je nedostatak jezičke i terminološke doslednosti zakona. Ova pojava, pored poteškoća u adekvatnoj primeni zakona, dovodi do poteškoća u tumačenju tokom sprovođenja i stvara pravnu nesigurnost i za sprovodioca. Zbog toga je neophodno standardizovati pravnu terminologiju u obliku pravnog rečnika, a takođe treba imati i kvalitativnu lingvističku proveru zakona pre konačnog odobrenja od strane Skupštine²¹. Isto tako, Ombudsman je utvrdio slučajeve neusklađenosti jezičkih verzija normativnih akata, što u praksi može dovesti do nesigurnosti u pogledu njihove primene²².

Istovremeno, koncept dobrog upravljanja karakteriše se ne samo potrebnim pravnim prilagođavanjima, već i njegovom pravilnom primenom. Da bi se poboljšao sistem zaštite ljudskih prava na Kosovu, potrebno je dalje razvijati pravni okvir za područja i sektore u kojima postoji potreba, bilo u izradi, usklađivanju ili izmenama postojećih zakona, pružajući istovremeno efikasnost primena postojećih odredbi. Kosovo još uvek nema sveobuhvatan zakon o osobama sa invaliditetom. Međutim, glavna briga vlade je osigurati kontinuiranu i apsolutnu usklađenost zakonodavstva i politika sa evropskim i međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava i njihovu primenu u cilju efikasne zaštite ljudskih prava.

²⁰ Zakonom br. 05/L-036 o naknadi štete za žrtve krivičnih dela uređuje se pravo na naknadu za žrtve nasilnih zločina i njihove izdržavane članove. Zakon je usvojen 2015. godine, a navode se nasilni zločini koje je nadoknadio Fond za obeštećenje žrtava. Zločini koji će se nadoknaditi uključuju: trgovinu ljudima, silovanje, seksualno zlostavljanje dece, ubistva i krivična dela nasilja u porodici, kako je definisano Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

Ministarstvo pravde je trenutno u postupku dopune/izmene postojeće politike, s tim u vezi je izrađen konačni nacrt koncept dokumenta za naknadu štete žrtvama zločina, koji je već odobrila Vlada. Nakon toga, prema preporučenoj opciji, izvršiće se dopuna / izmena i dopuna važećeg Zakona o naknadi štete žrtvama kriminala.

²¹ Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.31

²² Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.22

Iako postoji solidan pravni i institucionalni okvir za pružanje socijalnih usluga, on se mora dopuniti potrebnim sredstvima i resursima. Centralna vlada bi trebala stvoriti parametre za zasebnu formulu posebnih finansijskih sredstava za socijalne usluge koje će se dodeliti opštinama. Ova formula može biti deo Zakona o finansiranju lokalne samouprave. Takođe bi trebalo razmotriti pripremu direktiva i uputstava za opštine u vezi sa primenom nove formule za grant za socijalne usluge²³.

Takođe, ograničeno je javno finansiranje pružanja socijalnih usluga i više od strane civilnog društva u ime vlasti.

Saradnja između centralnih i lokalnih vlasti sa civilnim društvom može se poboljšati, posebno u pogledu izrade i sprovođenja javnih politika.

Opseg primene osnovnog zakonodavstva za zaštitu ljudskih i prava zajednica, uključujući paket zakona o ljudskim pravima (Zakon o zaštiti od diskriminacije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o ombudsmanu), Zakon o zaštiti od nasilja u porodici je ključan za osiguravanje zaštite širokog spektra ljudskih prava i građanskih sloboda. Potpuna zaštita u ovim oblastima može se osigurati samo ako se relevantni pravni okvir sprovodi kroz podzakonske akte, strategije i programe, kao i uspostavljanjem i funkcionisanjem posebnih mehanizama i tela definisanih zakonom²⁴.

Vlada Kosova će, kroz **Program za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025)**, koji će u početku biti praćen trogodišnjim akcionim planom (2021-2023) za njegovu primenu, biti u funkciji sprovođenja paketa zakona o ljudskim pravima i pravima zajednica, međunarodnim i regionalnim standardima ljudskih prava, boljoj institucionalnoj interakciji i koordinaciji, takođe će dati zamah rešavanju ključnih problema sa kojima se suočavaju institucije Republike Kosovo tokom procesa primene zakona i ljudskih prava.

Efikasna primena zakona i politika u svim oblastima i sektorima, uključujući centralni nivo (ministarstva) i lokalni nivo vlasti (opštine), nesumnjivo će imati pozitivan uticaj i povećati dobrobit i stepen zaštite i primene ljudskih prava na nivou zemlje.

---

²³ Pravni i fiskalni kontekst i kapaciteti pružalaca socijalnih usluga na Kosovu „Analiza situacije“, str.6

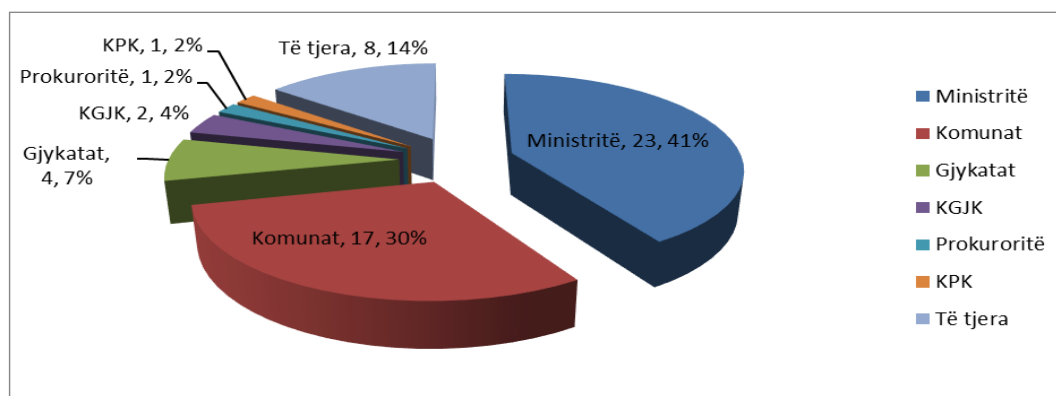
²⁴ Zakon o rodnoj ravnopravnosti predviđa funkcionisanje mehanizama za rodnu ravnopravnost, dok Zakon o zaštiti od diskriminacije definiše institucionalnu obavezu uspostavljanja institucionalnih mehanizama za zaštitu od diskriminacije u Ministarstvu i opštini, Vlada Republike Kosovo je dana 05.04. 2017. godine Odlukom br. 02/140 usvojila Uredbu VRK - br. 03/2017 o institucionalnim mehanizmima za zaštitu od diskriminacije na nivou Vlade i opštine

4.1 Efikasnost institucija u primeni ljudskih prava

Pravni / politički okvir za promociju ostvarivanja ljudskih prava, Kosovo nije članica UN-a i shodno tome nije u mogućnosti da ratifikuje međunarodne instrumente o ljudskim pravima. Uprkos direktnom priznavanju i sprovođenju koje Ustav Kosova predviđa za neke od međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima²⁵, ostvarivanje prava priznatih tim instrumentima, kao i prava priznata samim Ustavom, ostaje „da se izvrši“ u budućnosti, dok samo ovo pitanje predstavlja glavni izazov s obzirom na ciljeve Kosova za integraciju u EU. Uprkos unapređenju i usklađivanju pravnog okvira za ljudska prava sa međunarodnim standardima, kao i na osnovu nalaza izveštaja o praćenju ljudskih prava, ispostavilo se da situaciju u vezi sa ljudskim pravima na Kosovu i dalje sputavaju brojne nestabilnosti, kontradikcije, pogrešno tumačenje i nesprovođenje ili pogrešno tumačenje zakona, čineći zaštitu ljudskih prava manjkom čak i u praksi. Većina ovih nedostataka može se pripisati nedostatku političke volje, bez koje je nemoguće osigurati pravilno funkcionisanje celog sistema²⁶.

Trenutni izazovi primene zakonskog / političkog okvira, U pogledu osnovnih prava, sprovođenje relevantnih zakona i strategija često je potkopano neadekvatnim finansijskim i drugim resursima, ograničenom političkom prioritizacijom i nedostatkom koordinacije²⁷. Pored problema vezanih za sprovođenje zakona, nedostaju i podaci koji se odnose na primenu ljudskih prava na nacionalnom nivou, u svim sektorima, kako u socijalnom tako i u ekonomskom sektoru.

Takođe, u pogledu transparentnosti i odgovornosti institucija u pogledu ostvarivanja prava građana na pristup javnim dokumentima, stanje još uvek nije na željenom nivou. Iako je pravo na pristup javnim dokumentima pravo zagantovano Ustavom Republike Kosovo, kao i Zakonom o pristupu javnim dokumentima²⁸, poštovanje ovog prava, kao i sprovođenje zakona i dalje predstavljaju izazov. Slobodan pristup javnim dokumentima nije samo osnovno pravo u svakom demokratskom društvu, već i instrument koji garantuje poverenje javnosti u institucije, pošten postupak donošenja odluka i odgovornost javnih službenika. Većina žalbi koje je IO primio tokom 2018. godine, a koje se odnose na pristup javnim dokumentima, uglavnom se odnose na javne institucije na centralnom nivou (grafikon 1).

²⁵ Videti član 22. Ustava Kosova - Direktna primena međunarodnih sporazuma i instrumenata

²⁶ Nedovoljno iskorišćen sistem: Stanje okvira ljudskih prava na Kosovu, str. 14

²⁷ Videti izveštaj o zemlji za Kosovo za 2018. godinu, str. 14

²⁸ Zakon br. 06 / L-081 o pristupu javnim dokumentima

Dok je u 2018. podnesena 61 pritužba, od kojih je za 56 otvorena istraga, u 2019. je podneseno 106 pritužbi, od kojih je za 99 otvorena istraga²⁹. Većina žalbi koje je Ombudsman primio tokom izveštajne godine, u vezi sa pristupom javnim dokumentima, je protiv javnih institucija na centralnom nivou, dostigavši 43%, za razliku od 2018. godine gde je taj postotak iznosio 23,41%. U pogledu podizanja svesti građana o ovom pravu, odgovorne institucije i dalje moraju raditi na promociji ovog prava, što bi direktno rezultiralo poboljšanjem transparentnosti i odgovornosti državnih institucija i poboljšalo poverenje građana u njihov rad³⁰.

Da bi prevazišla identifikovane izazove, Vlada Kosova će dati veći politički prioritet zaštiti ljudskih i osnovnih prava, i takođe obezbediti odgovarajuće budžetske resurse i kapacitete za njihovu primenu i promovisanje, uključujući ključne usluge i pomoć ranjivim grupama. Povećana pažnja će se posvetiti institucionalnoj saradnji i koordinaciji, jačanju mehanizama za zaštitu ljudskih prava, unapređenju sistema praćenja i izveštavanja o ljudskim pravima na nacionalnom nivou, unapređivanju rodne ravnopravnosti kroz zakonske i institucionalne mehanizme, i promovisanju transparentnosti i odgovornosti institucija u ispunjavanju zahteva građana za pristup javnim dokumentima

4.2 Pristup pravosudnom sistemu

Ciljevi održivog razvoja (SDG) pozivaju na promovisanje mirnih i inkluzivnih društava za održivi razvoj, omogućavanje pristupa pravdi za sve i izgradnju efikasnih, odgovornih i inkluzivnih institucija na svim nivoima; međutim, Vlada Kosova se pridružuje težnjama umerenih zemalja sveta da postignu ovu svrhu.

Sa institucionalnog stanovišta, pored tela zakonodavne i izvršne vlasti, zaslužno mesto ima i pravosuđe koje ima posebnu ulogu u garantovanju pravne sigurnosti građana. Poštovanje zakonskih procedura i rokova, poštovanje poštenog suđenja i u razumnom roku, donošenje celovitih i odluka zasnovanih na zakonu, pravovremeno i ispravno sprovođenje odluka donesenih od strane sudova, itd., imaju snažan uticaj na sticanje poverenja i stvaranje pravnih sigurnost građana. Pravosuđe u zemlji, uprkos zakonskoj i organizacionoj reformi, nije uspeo da osigura zaštitu ljudskih prava u skladu sa međunarodnim standardima³¹, posebno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (ECHR) i sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP). Sudovi se prilikom odlučivanja u slučajevima retko pozivaju na praksu Evropske konvencije ili se uopće ne pozivaju na istu, a u slučajevima kada se to dogodi, oni su uopšteni i nisu konkretni u odnosu na okolnosti konkretnog slučaja. Vredi ponoviti da se prema članu 53.

---

²⁹ Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.45.

³⁰ Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.40

³¹ Što se tiče zaštite ljudskih prava prema međunarodnim standardima, posebno Evropske konvencije o ljudskim pravima (ECHR) i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (ELJP), Sudski savet Kosova je 30. avgusta 2016. godine odobrilo Uredbu 11/2016 o oceni rada sudija, koja se odnosi na kriterijume ocenjivanja, izmenjene i dopunjene Uredbom br. 01/2019, od 24.01.2019. Ova uredba (br. 01/2019) u svom članu 4. predviđa da kriterijum definisan u članu 12. stav 1. podstavak 1.1 osnovne uredbe, koji između ostalog govori o sposobnosti sudija za pravno obrazloženje, se meri prema sledećim pokazateljima:

1.3 primena međunarodnih standarda vezanih za ljudska prava tokom sudskih postupaka i u okviru sudskih odluka, i
1.4 primena međunarodnih pravnih standarda (ECHR i drugih međunarodnih konvencija).

Ustava Republike Kosovo, ljudska prava tumače u skladu sa praksom ESLJP-a.³². Samo 27% svih sudija na Kosovu su žene (**94 od 352 sudije ukupno**)³³. Obuka o rodним pitanjima još uvek nije institucionalizovana za sudije. Sudovi ne vode elektroničke evidencije razvrstane prema polu, što doprinosi izazovima u praćenju bilo koje moguće rodne pristrasnosti koja može postojati u procesuiranju i izricanju presuda u predmetima³⁴. Nedostatak međuinstitucionalnog informacionog sistema za upravljanje podacima i slučajevima koji bi obuhvatio podatke razvrstane po polu otežava praćenje podataka o jednakom pristupu pravdi za žene i muškarci, uključujući rodno zasnovano nasilje.

Kašnjenja u sudskim postupcima predstavljaju problem - danas na Kosovu sudovima treba vrlo dugo vremena da reše slučajeve. To povećava troškove postupka i obeshrabruje građane i preduzeća da podnose slučajeve kako bi zaštitili svoja prava i interese³⁵. Kašnjenje postupka u odlučivanju o sudskim predmetima, nedostatak efikasnih pravnih lekova, niska stopa izvršenja konačnih odluka suda, zastarevanje, pitanja su koja zahtevaju odgovarajuću pažnju i rešavanje od strane nadležnog organa³⁶. Međutim, kašnjenje u procesuiranju sudskih predmeta krši pravo na pravično suđenje, pravni postupak u razumnom roku, pravo na efikasne pravne lekove i pravo na sudsku zaštitu prava utvrđenih u članu 54. Ustava Republike Kosova³⁷. Samo tokom 2017. godine, oko 26% žalbi podnesenih IOK-u odnosi se na navode o kašnjenju u sudskom postupku. Isto tako, na osnovu broja pritužbi podnesenih IOK-u tokom izveštajne 2019. godine, građani se i dalje suočavaju sa kašnjenjima u postupcima za rešavanje svojih slučajeva godinama i neizvršenjem konačnih sudskih odluka, što rezultira nemogućnošću ostvarivanja njihovih prava³⁸. Nedostatak internog pravnog mehanizma putem kog bi građani kojima je povređeno pravo na pravovremeno suđenje u smislu člana 6. Evropske konvencije mogli tražiti naknadu za kršenje ovog prava, doprinosi ozbiljnoj situaciji u vezi sa odloženim sudskim postupkom³⁹.

Postoje građanski pravni lekovi za kršenje ljudskih prava; međutim, žrtve nisu u mogućnosti da iskoriste ovaj resurs zbog složenih birokratskih procedura i velikog broja sudskih slučajeva⁴⁰.

---

³² Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.21

³³ Korespondencija MŽK sa Kosovskim forumom sudija i tužilaca, 2017

³⁴ Rodna analiza Mreže žena Kosova <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20181003170921410.pdf>

³⁵ Videti, Nacionalna strategija nacionalnog razvoja 2016-2021 (NSR), str.7

³⁶ Ombudsman, u izveštaju o radu za 2018. godinu, u pogledu sudske zaštite prava građana, ponavlja zahtev za sprovođenje preporuke, po službenoj dužnosti br. 129/2019, Izveštaj sa preporukama za Vladu Republike Kosova i Ministarstvo pravde, vezano za potrebu uspostavljanja unutrašnjeg pravnog mehanizma, u smislu člana 13. Evropske konvencije, koji bi građanima garantovao pravo na efikasne pravne lekove u slučajevima kršenja prava na rešavanje predmeta u razumnom roku i neizvršenje pravosnažnih sudskih odluka, ova prava su definisana članom 6. Evropske konvencije i zagarantovana Ustavom Republike Kosovo

³⁷ Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.28

³⁸ Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.25

³⁹ U onim specifičnim slučajevima u kojima se zbog kašnjenja krši pravo na suđenje u razumnom roku, Komitet ministara Saveta Evrope preporučuje: (a) ubrzanje postupka ili b) dodela naknade štete žrtvama za bilo kakav nedostatak koji su pretrpele ili (c) da prihvate oba ova rešenja. Naglašava se da je potonja opcija najpoželjnija (ibid., Preporuka br. 7)

⁴⁰ Videti Izveštaj američkog Stejt departmenta o Kosovu 2017., str.6

Sudski savet Kosova u statističkom izveštaju sudova tokom prve polovine 2016. godine izvestio je da broj nerešenih predmeta iznosi 417.733⁴¹. Prema ovom izveštaju, sudovi su obradili ukupno 664.465 sudskih predmeta, dok su rešili 246.700.

U poslednjem izveštaju objavljenom za prvih 9 meseci 2019. godine, ispostavlja se da postoji napredak u broju nerešenih slučajeva, npr. ako uzmemo u obzir izveštaj Opšteg odeljenja osnovnih sudova Kosova, gde su slučajevi locirani prema delima i slučajeve iz nacrta Programa zaštite i promovisanja ljudskih prava i akcionog plana, dolazimo do rezultata da je do 01.01.2019. nasleđeno 40118 predmeta, primljeno 14425 predmeta, rešeno 20927 predmeta i nerešeno 33.605 predmeta, što znači da je efikasnost sudija za rešavanje predmete 145%, odnosno rešava se više predmeta nego što ih je primljeno. Uprkos napretku postignutom poslednjih godina, napori pravosudnih institucija trebali bi biti usmereni ka povećanju efikasnosti rešavanja predmeta na sudovima i tužilaštvima.

Zastarevanje predmeta na sudovima i tužilaštvima problem je sam po sebi - zabrinjavajući je broj slučajeva građana koji su zastareli pred sudovima i tužiocima, što ozbiljno narušava poverenje građana u pravosudni sistem i krši ljudska prava. Propisivanje propisa može biti rezultat preopterećenosti sudova predmetima i nemogućnosti odlučivanja u roku, zbog nedovoljnog broja sudija. Međutim, postoje slučajevi kada zastarevanja nastanu kao rezultat nemara ili zloupotrebe. Nadležne institucije⁴², u svim slučajevima zastarevanja, moraju detaljno istražiti uzroke zastarevanja u svakom slučaju, bez izuzetka, i pokrenuti odgovarajući postupak protiv odgovornih za omogućavanje zastarelosti⁴³.

Isto tako, izvršenje sudskih odluka na nacionalnom nivou i dalje je nisko. Šestomesečni izveštaj SSK-a o građanskim predmetima iz 2016. pokazuje da su sudovi radili na 3.179, od čega je 880 izvršeno, dok je 2.299 ostalo neizvršeno⁴⁴.

Pored zaostalih predmeta, u septembru 2017. godine je postojao i veliki broj neizvršenih sudskih odluka (oko 117.000). Da stvar bude gora u tom pogledu, postoje i drugi problemi koji su direktna posledica pravne kulture na Kosovu⁴⁵.

Drugo pitanje koje koči potpuno ostvarivanje prava na efikasnu sudsku zaštitu vezano je za neadekvatno zastupanje strana od strane branitelja u raznim sudskim predmetima. Besplatna pravna pomoć ustavna je kategorija i pruža se građanima koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava i ako je takva pomoć potrebna da bi se osigurao efikasan pristup pravdi. Iako su se modaliteti besplatne pravne pomoći poboljšali poslednjih godina, više od 50% stanovništva na Kosovu još uvek nije upoznato sa postojanjem Agencije za

---

⁴¹ Izveštaj Sudskog saveta Kosova za prvu polovinu 2016. godine, Statistika redovnih sudova, www.kgjk-ks.org, strana 3

⁴² U januaru 2019. godine stupio je na snagu Zakon o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca (u daljem tekstu Zakon br. 06/L057), koji je predviđao potpuno drugačiji postupak disciplinske odgovornosti sudija i tužilaca. Nakon prelaznog perioda, Kancelarija disciplinskog tužioca je ukinuta, a njeno osoblje prebačeno u SSK i TSK

⁴³ Godišnji izveštaj Ombudsmana 2019, str.21

⁴⁴ Ibid em, str. 24.

⁴⁵ Nedovoljno iskorišćen sistem: Stanje okvira ljudskih prava na Kosovu

besplatnu pravnu pomoć. Međutim, izazov za pružanje besplatne pravne pomoći u vezi sa zahtevima građana ostaje nedostatak budžetskih sredstava⁴⁶.

Da bi se svim građanima obezbedio jednak pristup pravdi, Agencija mora da obezbedi proširenje besplatne pravne pomoći na celoj teritoriji Republike Kosovo, jer još uvek postoji 17 drugih opština sa ukupno 481.797 stanovnika bez pristupa besplatnoj pravnoj pomoći i bez jednakog pristupa pravdi. Nadalje, vlada bi trebala izdvojiti dovoljno sredstava za podršku funkcionisanju kancelarija za pravnu pomoć i podržati razvoj politika koje omogućavaju drugim ranjivim grupama pristup pravnoj pomoći, uključujući žene koje pate od rodno zasnovanog nasilja i koje ne mogu platiti pravnu pomoć.

Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ)⁴⁷, koja deluje u okviru Kancelarije glavnog državnog tužioca, ima mandat da institucionalizuje prava žrtava zločina i pruži im zastupanje, savetovanje i podršku za pristup pravosudnom sistemu. Odeljak pruža besplatnu pravnu pomoć žrtvama svih zločina, sa posebnim naglaskom na žrtve nasilja u porodici, trgovine ljudima, zlostavljanja dece i nasilja⁴⁸. U okviru Odeljenja za zaštitu i pomoć žrtvama postoji i linija za pomoć žrtvama kriminala, koja pruža informacije o dostupnim uslugama i povezanim kontaktima, kao i uputstva i služi kao alat za identifikovanje potencijalnih žrtava zločina. Kategorija stalnog boravka (neregistrovana rođenja) koji ne mogu dokazati državljanstvo Kosova treba biti uključena u sistem besplatne pravne pomoći (trenutno UNHCR pruža pravnu pomoć za državljanstvo).

Funkcionisanje sistema medijacije - Sistem medijacije je funkciji od 2008. godine. Javna svest ili informacije o alatima za alternativno rešavanje sporova i dalje su slabe, ali broj upućenih i rešenih slučajeva je u porastu. Takva stvar je posebno naglašena tokom širenja pandemije Covid-19 na KOSOVU. U 2018. godine je usvojen novi Zakon o medijaciji koji za cilj ima uklanjanje prepreka za sprovođenje ovog mehanizma i uvođenje obaveznog postupka posredovanja. Prisilno posredovanje podrazumeva obavezno upućivanje na medijaciju u slučajevima određene prirode, bilo od strane sudije, bilo putem samoinicijacije od strane građanina, kroz postupak za samopokretanje predmeta, prvi put predviđen novim zakonom o posredovanju iz 2018. godine.

Očekuje se da će ova inovacija i druge novine koje donosi ovaj zakon služiti u svrhu poboljšanja pružanja usluga građanima u oblasti pravosuđa. Ako je medijacija funkcionalizovana u spomenutim pravnim područjima, onda će ovaj način rešavanja sporova sigurno imati značajan doprinos u olakšavanju radnog opterećenja na sudovima. Trenutno Ministarstvo pravde je u procesu finalizacije neophodne podzakonske akte donete novim Zakonom o medijaciji.

---

⁴⁶ 2015 Godišnji izveštaj Agencije za besplatnu pravnu pomoć

⁴⁷ Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ) deluje kao centralna kancelarija u Prištini i ima sedam kancelarija smeštenih u Osnovnim tužilaštvima kao regionalne kancelarije

⁴⁸ Videti Izveštaj američkog Stejt departmenta o Kosovu 2017, str. 11

Zatvorski uslovi i prava zatvorenika - Uslovi zatvora i pritvorskih centara uglavnom ispunjavaju međunarodne standarde, ali postoje značajni problemi u neadekvatnim fizičkim uslovima⁴⁹, korupciji⁵⁰ medicinskoj nezi koja je ispod standarda⁵¹.

Dodatnu pažnju takođe treba obratiti na prava osoba u pritvoru, koje se u nedostatku dokaza ili drugih svedoka drže u pritvoru duže vreme. Postoje slučajevi kada se osumnjičeni u pritvoru zadržava do 6 godina.

Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture (KCRŽT) smatra da objekti i tretman zatvorenika sa invaliditetom ostaju ispod međunarodnih standarda. Iako zakon nalaže da se osuđene osobe sa dokumentovanim problemima mentalnog zdravlja drže u ustanovama posvećenim zaštiti mentalnog zdravlja, ovi zatvorenici su često smešteni u standardne zatvore zbog prenatrpanosti u ustanovama za mentalno zdravlje⁵².

Ne postoje zakonske odredbe ni administrativna uputstva za postupanje sa zatvorenicima sa invaliditetom, a takvo zakonodavstvo je neophodno kako bi se ispunili međunarodni standardi za zatvore i pritvorske centre, u skladu sa međunarodnim konvencijama o zaštiti i pravima zatvorenika.

Nadležna administrativna tela ne sprovode uvek odgovarajuće istrage zlostavljanja.⁵³ Zbog loše obuke i neadekvatnog osoblja, organi nisu uvek vršili kontrolu nad objektima ili zatvorenicima. KCRŽT je procenio da se ilegalna droga redovno krijumčarila u popravne ustanove, sa oko 30 posto zatvorenika koji su procenjeni kao zavisnici, za koje takođe nisu obezbeđeni programi lečenja od droga⁵⁴. Slično tome, malo je obučениh stručnjaka koji rade sa zatvorenicima (posebno doktori, medicinske sestre, psiholozi i psihijatri).

Pristup pravdi za nealbanske zajednice - dalje zabrinjava, posebno za Srbe sa Kosova i raseljena lica. Loš ili nikakav prevod sudskih postupaka, niz nerešenih slučajeva, neizvršavanje odluka, ograničen broj nealbanskog osoblja, neslaganja između albanskog i srpskog prevoda zakona i nedostatak funkcionalnog pravosudnog sistema na severu Kosova sprečili su pružanje pravde⁵⁵. Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, takođe naglašava dugotrajne prepreke za postizanje jednakog pristupa pravdi za albansku i nealbansku zajednicu, između ostalog zbog nedostatka zastupljenosti od strane pravnika, delimične primene zakonodavstva o jezicima vezano za sudske postupke i postojanje besplatne pravne pomoći, koja posebno na srpskom jeziku, u potpunosti zavisi od donatora i postala je

---

⁴⁹ Otvaranjem pritvorskih centara u Prištini i Gnjilanu stvoreni su prostori za sistematizaciju i klasifikaciju osuđenih i stvoreni dovoljni prostori za sve kategorije

⁵⁰ Kosovska popravna služba takođe je stvorila nove mehanizme za identifikovanje, istraživanje i kažnjavanje ovog fenomena.

⁵¹ Videti Izveštaj američkog Stejt departmenta o Kosovu 2017, str. 6

⁵² (https://xk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/133/HRRreportKosovo2018_Alb.pdf)

⁵³ Prema nalazima KCRŽT-a, Mehanizam internih žalbi predviđen zakonom nije bio funkcionalan, jer zatvorenici često nisu prijavljivali zlostavljanje zbog nedostatka poverljivosti i straha od osвете. KCRŽT je takođe primetio da vlasti nisu donele pisane odluke kojima se opravdava samica. Stoga bi funkcionisanje internih mehanizama za pritužbe i adekvatno praćenje zlostavljanja trebalo biti primarna briga za upravu zatvora i pritvorskih centara.

⁵⁴ Izveštaji zemalja o praksi ljudskih prava za 2018. Stejt department Sjedinjenih Država • Biro za demokratiju, ljudska prava i rad, str.4.4

⁵⁵ Videti Izveštaj američkog Stejt departmenta o Kosovu 2017, str 28

neredovna⁵⁶. Sudski pozivi za raseljena lica koja im nikada nisu dostavljeni i dalje predstavljaju problem zbog nepostojanja mehanizama, tako nešto dovodi do u nepravednim odlukama odluka, posebno u vezi sa povraćajem imovine⁵⁷. Što se tiče sigurnosnih pitanja, ukupna sigurnosna situacija za manjinske zajednice ostaje relativno stabilna. Međutim, incidenti koji pogađaju povratnike utiču na percepciju raseljenih osoba, što rezultira oklevanjem i manjim interesom za povratak.

Povraćaj imovine i sprovođenje imovinskih prava - Brojni imovinski problemi identifikovani su u Kosovskoj nacionalnoj strategiji o imovinskim pravima (NSIP). Sam NSIP⁵⁸ napominje *da nejasno zakonodavstvo, koje reguliše prava na nepokretnu imovinu, široko rasprostranjene neformalnosti u imovinskom sektoru i nedosledno sprovođenje imovinskih prava utiču na ljudska prava, slabi status marginalizovanih zajednica i koči ekonomski rast*⁵⁹.

Ombudsman je pohvalio odobrenje NISP-a i posvećenost relevantnih vlasti i ministarstava ka obezbeđivanju rešavanja nedostataka u imovinskim pitanjima i ulaganje napora da se ojača i poboljša pravna sigurnost u imovinskim pravima za sve građane Kosova. Kosovska agencija za poređenje i verifikaciju imovine (KAUVI), kvazisudsko telo, suočila se sa poteškoćama u sprovođenju svojih odluka prilikom iseljavanja ilegalnih stanovnika. Do avgusta, agencija je Tužilaštvu podnela 416 krivičnih dela protiv ilegalnih stanovnika koji su ponovo zauzeli imovinu nakon što su iseljeni od strane KAPVI-a; u tom periodu ostalo je nerešeno 460 mandata za iseljavanje. Područje zemlje sa najvećim udelom iseljavanja na čekanju je bila Mitrovica, sa 337, uglavnom pogađajući kosovske Albance⁶⁰.

Vlasnička prava raseljenih lica i nevećinskih zajednica - Ljudi raseljeni zbog rata imaju pravo na povratak svojim kućama i na nepokretnu imovinu, što je univerzalno priznato pravo Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i njenim protokolima. Nakon usvajanja "Načela o povraćaju stanova i imovine za izbeglice i raseljena lica", poznatih i kao "Načela Pinheira", koncept povratka, kako ga je definisao međunarodna zajednica, značio je "ne samo povratak u matičnu državu grada ili region izbeglice ili raseljene osobe, već i povratak i uspostavljanje kontrole nad izvornim domom, zemljištem ili imovinom; proces restitucije stanova i imovine. Konačno rešenje uspešnih prijava prema odluci KAUVI je primarna intervencija ka jačanju i garantovanju imovinskih prava nevećinskim zajednicama u zemlji.

---

⁵⁶ Videti, Četvrto mišljenje o Kosovu koje je 8. marta 2017. godine usvojio Savetodavni komitet za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, str.15

⁵⁷ Komentar UNHCR-a

⁵⁸ Da bi se obezbedila imovinska prava za sve stanovnike Kosova, NSIP razmatra izazove sa kojima se suočavaju žene, raseljena lica i pripadnici nevećinskih zajednica u punoj realizaciji njihovih imovinskih prava i, prema tome, predlaže konkretne preporuke koje se moraju preduzeti kako bi se rešili ovi izazovi.

⁵⁹ Pravni paket (1. ZAKON BR. 06 / L-007 O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA BR. 03 / L-007 O VANPARNIČNOM POSTUPKU, BR. 22. DECEMBAR 2018. GODINE; 2. ZAKON BR. 06 / L-008 O IZMENI I DOPUNI ZAKONA BR.2004 / 26 O NASLEĐIVANJU NA KOSOVU, OG, BR. 22./18. DECEMBRA 2018 .; I 3. ZAKON BR. 06 / L-010 O NOTARIMA, SL. br. 23 /26 DECEMBAR 2018) je rešio preporuke povezane sa NSIP, naime, ove zakonske promene ojačale su ulogu žena u nasleđivanju, osiguravajući da u slučaju odricanja od nasleđstva telo donošenja odluka (sud ili notar) osigura da se takvo odricanje izvrši uz poštovanje njihove slobodne volje

⁶⁰ Videti Izveštaj američkog Stejt departmenta o Kosovu 2017, str. 12

Posvećenost Vlade Kosova da svim raseljenim licima⁶¹ pruži konačne, poštene i efikasne pravne lekove koji će im omogućiti da ponovo uspostave kontrolu nad nepokretnom imovinom koja im pripada takođe je navedena u preambuli člana 4. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju potpisan između Kosova i EU⁶². U skladu sa Izveštajem o zemlji za Kosovo za 2018. godinu, neresavanje imovinskih zahteva raseljenih lica važan je faktor koji objašnjava zašto ne postoji odgovarajuće okruženje za povratak. Što se tiče imovinskih prava, iako je zakonodavni i institucionalni okvir koji uređuje rešavanje imovinskih zahteva povezanih sa sukobima generalno adekvatan, izveštajni period nije ostvarilo stvarni napredak u sprovođenju strategije imovinskih prava za 2017. godinu⁶³.

Vlada Kosova je u januaru 2018. godine usvojila Uredbu o povratku raseljenih lica i održivim rešenjima. Uredba predstavlja važan korak u vladinoj posvećenosti ovom procesu i objedinjavanju postupaka između različitih institucionalnih mehanizama aktivnih u procesu povratka, stavljajući Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP) u prvi plan ove koordinacije. Uredba je ukinula stare mehanizme zasnovane na političkom okviru i prvi put u 19 godina uspostavila obavezni okvir za postupak povratka. Sada su potrebni naponi za pravilno sprovođenje ove uredbe. Slično tome, Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine i Ministarstvo za zajednice i povratak treba da poboljšaju svoju saradnju, kako bi olakšali povraćaj imovine i proces povratka. Sudske odluke, uključujući i odluke Ustavnog suda, o imovinskim pitanjima vezanim za sukob moraju se u potpunosti poštovati i odmah izvršiti⁶⁴

4.3 Socijalna i zdravstvena zaštita

Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i dalje ostaje van liste pravnih instrumenata u Ustavu Republike Kosovo, koji su direktno primenljivi na Kosovu. Kosovo je i dalje jedina zemlja u Evropi koja nije deo Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima⁶⁵. To je jedan od temeljnih nedostataka našeg ustavnog sistema na polju ljudskih prava, iako ustav priznaje niz ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Kosovo je jedna od najsiromašnijih zemalja u Evropi.

Prema izveštaju „Potrošačko siromaštvo u Republici Kosovo“ koji su u aprilu 2017. godine objavile Svetska banka i Kosovska agencija za statistiku, 17,6 procenata stanovništva Kosova živi ispod granice siromaštva, sa manje od 1,82 evra dnevno, dok 5,2 procenta stanovništva živi ispod granice krajnjeg siromaštva, sa manje od 1,30 evra dnevno. U odnosu na prethodne godine došlo je do smanjenja nivoa siromaštva. Stopa siromaštva ostaje visoka, posebno za grupe kao što su: domaćinstva koja žive u ruralnim područjima, domaćinstva sa više članova, gde je najveća stopa siromaštva u domaćinstvima sa sedam i više članova, domaćinstvima čiji je glavni izvor prihoda socijalna pomoć, porodicama čiji je glavni izvor prihoda penzija,

---

⁶¹ UNHCR procenjuje da 423 interno raseljena lica na Kosovu žive u kolektivnim smeštajima u uslovima niskih standarda, videti, Kancelarija šefa misije u Priština, Kosovo, Statistički pregled januar 2019

⁶² Videti, Nacionalna strategija o imovinskim pravima, str.31

⁶³ Videti, Izveštaj Evropske komisije o zemlji 2020

⁶⁴ Videti, Izveštaj Evropske komisije o zemlji 2020

⁶⁵ Zdravstveno osiguranje na Kosovu: odloženo pravo, str.59

osobe sa invaliditetom, nezaposleni, porodice sa ženama na čelu, pojedinci sa niskim nivoom obrazovanja, kao i građani zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

Na osnovu žalbi koje je primila IOK⁶⁶ i poseta lokaciji, proizilazi da je nezaposlenost ključni faktor koji utiče na pogoršanje ekonomskog i socijalnog života na Kosovu. Stopa nezaposlenosti među ženama i mladima (15-24 godine) posebno je zabrinjavajuća.

Tab. 1: Ključni pokazatelji tržišta rada (%)

Ključni pokazatelji tržišta rada (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Stopa učešća u radnoj snazi	57,1	20,3	38,8
Stopa neaktivnosti	42,0	79,7	61,2
Odnos zaposlenosti i broja stanovnika (stopa zaposlenosti)	44,0	14,1	29,1
Stopa nezaposlenosti	23,0	30,6	25,0
Stopa nezaposlenosti među mladima (15-24 godine)	42,9	53,6	46,4
Procenat mladih u NEET populaciji mladih (15-24 godine)	29,0	29,1	29,0
Procenat nestabilne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti	18,1	11,2	16,5

Izvor: Anketa radne snage, K1 2020

Od sve radno sposobne populacije, 29,1% bilo je zaposleno. Stopa zaposlenosti prema polu je još jedna briga. Stopa zaposlenosti bila je viša kod muškaraca nego kod žena: zaposleno je 44,0% radno sposobnih muškaraca u odnosu na 14,1% radno sposobnih žena⁶⁷. Ključni faktor koji doprinosi niskom učešću žena u radnoj snazi je odgovornost pružanja nege, uglavnom brige o deci; 32% žena kaže da im to ometa zaposlenje. Samo 1% muškaraca pasivnost pripisuje odgovornostima pružanja nege. Muškarci su obično neaktivni zbog škole, obrazovanja ili obuke (37%). Odredbe o roditeljskom odsustvu u Zakonu o radu trebaju biti izmenjene i dopune, jer trenutna rodna neravnoteža predstavlja prepreku zapošljavanju žena.⁶⁸

⁶⁶ U IOK-u, iz kategorije zdravstvene i socijalne zaštite, primljene su ukupno 374 pritužbe, od kojih je za 108 otvorenih istraga

⁶⁷ Agencija za statistiku Kosova - Anketa radne snage, K1 - 2020

⁶⁸ Mreža žena Kosova, *Rodna analiza na Kosovu*, 2018

Pored problema na polju zapošljavanja, pozivajući se na slučajeve primljene u OIK-u, socijalno-ekonomska situacija u zemlji ostaje izazov i zabrinutost. Ove probleme nadležne institucije moraju se prioritarno pozabaviti problemima takve prirode. Štaviše, uslovi predviđeni za socijalnu pomoć važećim zakonskim odredbama doprineli su pogoršanju ekonomske situacije mnogih porodica, stvarajući tako prepreke i poteškoće u pravilnom odgoju dece i dobrobiti porodica uopšte.

Socijalno blagostanje - I dalje postoji nedostatak budžeta u pogledu trenutnih finansijskih sredstava koja su dodeljena od strane vlade i opština kako bi se osigurao odgovarajući kvalitet socijalnih i porodičnih usluga. Smatra se da pokazatelji šeme socijalne pomoći nisu postavljeni na osnovu potreba smanjenja siromaštva. To najbolje pokazuju kriterijumi za ostvarivanje prava na programe socijalne pomoći koji porodice sa decom starijom od 5 godina isključuju iz primanja socijalne pomoći. To uključuje i siročad dece u dobi od 15 do 18 godina, iako dokazi ukazuju da je siromaštvo veće među decom, s obzirom na to da kako deca rastu i navršavaju školski uzrast, njihove potrebe se paralelno povećavaju⁶⁹. Izmene Zakona o šemama socijalne pomoći moraju se uzeti u obzir kako bi se uklonio i izmenio ovaj zahtjev tako da se pravo na pomoć direktno zasniva na potrebi⁷⁰. Takođe, problem sam po sebi predstavlja nedostatak informacija građanima o tome gde mogu dobiti usluge i koje vrste socijalnih i porodičnih usluga pružaju nadležne institucije. Socijalna pomoć na Kosovu uglavnom je usmerena na pružanje mesečne novčane pomoći siromašnim porodicama, osobama sa invaliditetom, penzionerima i kategorijama pojedinaca iz rata, kao i porodicama mučenika OVK praćenih žrtvama seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. Iako socijalne šeme čine oko 6% kosovskog BDP-a, manje od 0,5% ide onima kojima je potrebna.

Zdravstvena zaštita - Ustav Kosova garantuje pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu koja se postiže penzijama i socijalnom pomoći i zdravstvenim osiguranjem koje još uvek nije deo ove zaštite. Shodno tome, 98% stanovništva na Kosovu nema zdravstveno osiguranje, izuzimajući 2% ljudi osiguranih od privatnih kompanija koje pružaju takve usluge⁷¹.

Niska potrošnja u javnom zdravstvu i dalje zabrinjava. U 2016. godini procenjeno je da pokrivenost ukupnih godišnjih potreba javnog zdravstva iznosi samo 40%. Dodeljena sredstva uglavnom se troše za pokrivanje fiksnih troškova (oko 68%), ostavljajući samo oko 32% za direktne troškove pacijenta koji se odnose na dijagnozu, lečenje i prevenciju.⁷²

Što se tiče aspekata zdravstvene zaštite, iako je Zakon o Zdravstvenom Osiguranju, čiji je cilj da obezbedi univerzalni pristup građana i stanovnika Republike Kosovo kvalitetnim osnovnim zdravstvenim uslugama, usvojen 2014. godine, ali njegova primena tek treba započeti. „Fond zdravstvenog osiguranja“, koji bi započeo prikupljanje sredstava, još nije pušten u rad. Nesprovođenje ovog zakona direktno pogađa građane koji nemaju adekvatne medicinske usluge. Vlada Kosova treba da da prioritet i preduzme mere koje bi omogućile sprovođenje zakona o zdravstvenom osiguranju.

---

⁶⁹ Povelja o izveštavanju o pravima deteta, str.37

⁷⁰ Ibid, str.63

⁷¹ Zdravstveno osiguranje na Kosovu: zakasnelo pravo, str.61

⁷² Izveštaj Evropske komisije o Kosovu 2018, str.62

Pristup zdravstvenoj zaštiti može varirati za žene i muškarce, uključujući razlike na osnovu etničke pripadnosti i geografskog položaja. Postoje razlike u korišćenju zdravstvenih usluga na osnovu etničke pripadnosti i pola. Srbi i Goranci uglavnom koriste većinu usluga, dok ih najmanje koriste Albanci i Bosanci. Goranci koriste više usluga od Goranaca. Albanke i Turkinje koriste više usluga od muškaraca iste nacionalnosti. U tom pogledu ne postoje značajne razlike između žena i muškaraca Roma, Aškalija i Egipćana. Neke majke Romkinje, Aškalije i Egipćanke rađaju kod kuće, često u nehigijenskim uslovima. Kao rezultat toga, mnoga deca nisu registrovana. To utiče na pristup zdravstvenoj zaštiti kasnije u životu, jer neregistrovane osobe ne mogu primiti socijalnu pomoć ili pristupiti javnim zdravstvenim uslugama⁷³.

Kosovo još uvek ne pruža odgovarajuće usluge deci koja su žrtve zloupotrebe droga i njihovim porodicama, međutim, Ministarstvo zdravlja je planiralo da uspostavi Centar za bolesti zavisnosti koji će pružati integrisane usluge u saradnji sa drugim ministarstvima.

Socijalne usluge u centrima za socijalni rad (CSR) na opštinskom nivou bave se ovom kategorijom pružajući osnovne socijalne usluge, uključujući savetovanje, rehabilitaciju porodičnih odnosa i upućivanje u druge relevantne institucije.

Nadležne državne institucije trebale bi izraditi programe prevencije i pružiti kvalitetne usluge za zaštitu i pomoć deci koja se drogiraju u pogledu njihove rehabilitacije i reintegracije. Od 2012. godine, Ministarstvo zdravlja je otvorilo centre za terapiju održavanjem metadonom, gde se ovaj program trenutno sprovodi u 6 regionalnih centara i 4 centra u zatvorskom zdravstvenom sistemu. Na Kosovu nedostaje specijalizovanih centara za lečenje korisnika droga, sa posebnim naglaskom na omladinu. Odgovarajući tretman, rehabilitacija i usluge reintegracije dece koja se drogiraju od suštinske su važnosti u rešavanju problema. Takođe u vezi toga, bi trebalo uspostaviti adekvatne programe podizanja svesti mladih⁷⁴.

Nasilje u porodici - u odnosu na ovo, dok su neki socijalni radnici u centrima za socijalni rad kvalifikovani, drugima nedostaju kompetencije i znanje, uključujući ona o NSPDV. Štaviše, neki socijalni radnici i dalje savetuju sudove da starateljstvo nad djecom daju počiniocima, procenjujući da će očevi osigurati više novca od majki, i zanemarujući potencijal za nasilje nad decom. Prosvetni radnici i zdravstveno osoblje slabo poznaju rodno zasnovano nasilje.⁷⁵ Službenici Kazneno-popravnih ustanova nemaju stručnost u izradi planova rehabilitacije i reintegracije, posebno prilagođenih počiniocima nasilja. Iako postoji nastavni plan i program, i neki službenici su pohađali obuke, službenici za zapošljavanje i CSO još uvek nisu dovoljno informisani o korišćenju pristupa usmerenog na žrtve u radu sa osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje. Nedostaju usluge rehabilitacije žrtava, uključujući usluge mentalnog zdravlja.⁷⁶

Situacija sa HIV-om i AIDS-om, Pozitivan razvoj događaja je taj što Kosovo i dalje ima mali broj ljudi zaraženih HIV-om i AIDS-om, međutim, diskriminacija i stigma su glavna prepreka za pristupu

---

⁷³ MŽK, Pristup zdravstvenoj zaštiti, 2016, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20170206150329907.pdf>.

⁷⁴ Izveštaj ombudsmana za 2018. godinu, str.71

⁷⁵ KWN, Sa reči na dela, 2017, na: <https://womensnetwork.org/sq/publications/nga-fjalet-ne-vepra/>

⁷⁶ Ibid.

zdravstvenim, socijalnim i pravnim uslugama. Stoga je važno identifikovati i otkriti što podriva napore u prevenciji, lečenju i nezi HIV-a, a to je strah od traženja informacija i usluga radi smanjenja rizika od infekcije ili registracije za lečenje i negu. Rezultati istraživanja pokazuju da stigma i, shodno tome, diskriminacija protiv ključnih populacija u riziku od HIV-a postoji i da je prilično visoka među profesionalaca u javnom sektoru. Zanimanja koja su imala najviši nivo stigme bili su policijski istražitelji, socijalni radnici, drugi zdravstveni radnici i medicinske sestre. U proseku, pripadnici ovih profesija slažu se sa negativnim izjavama o ključnim populacijama u riziku od HIV-a i PJHIV, više od ostalih⁷⁷. Takođe treba obratiti veću pažnju na one pogođene malignim bolestima, tuberkulozom (TBC), a posebno na žene i decu pogođenu rakom.

Tokom 2019. godine na Kosovu postoji 1 586 novih slučajeva raka, gde dominira rak dojke. Inače, na Kosovu oko 50 dece godišnje pogađa samo rak. Zdravstveni stručnjaci kažu da se broj dece pogođene rakom povećao tokom godina u odnosu na 2008. kada je godišnje dijagnostifikovano samo sedmero dece sa rakom. Javne zdravstvene ustanove na Kosovu i dalje ne pružaju neke usluge zbog kojih su pacijenti primorani da se leče u inostranstvu. Prema sprovedenom istraživanju, uopšteno se kaže da lečenje pacijenata u inostranstvu košta građane između **150 i 200 miliona evra godišnje**⁷⁸.

Ciljevi održivog razvoja (SDG) pozivaju na pružanje zdravog života i promociju dobrobiti za osobe svih uzrasta; međutim, Vlada Kosova pridružuje se težnjama modernih zemalja širom sveta u postizanju ovog cilja.

4.4 Zaštita životne sredine

Evropska unija daje visoki prioritet zaštiti životne sredine. 10. novembra 2020. godine održan je Samit u Sofiji, koji je nastavak Berlinskog procesa, kojim su zemlje zapadnog Balkana, čiji je Kosovo deo pod pokroviteljstvom Evropske unije, potpisale "Zelenu agendu", sporazum čiji je cilj poboljšati zaštitu životne sredine i prelazak na zelenu ekonomiju za zemlje regiona. Ovaj sporazum, praćen uputstvom za sprovođenje, smatra se katalizatorom za održivi ekonomski razvoj regije i jačanje zaštite životne sredine. Kosovo bi trebalo da izradi nacionalni plan za sprovođenje Zelene agende i da formira međuvladino telo koje bi koordiniralo procesima u vezi sa sprovođenjem ove agende. Zakona o zaštiti životne sredine koji su u skladu sa evropskim normama i standardima smatra se kamenom temeljcem na putu ka EU.

---

⁷⁷ Istraživanje „Merenje stigme i diskriminacije protiv ključnih populacija u riziku od HIV-a i osoba koje žive sa HIV-om na Kosovu“ - oktobar 2019, Priština, Kosovo

⁷⁸ <https://www.evropaelire.org/a/sherimi-jashte-vendit-/29463211.html>

Kosovo još uvek nije potpisnik nijedne konvencije i ugovora koji regulišu oblast zaštite životne sredine, ali zakoni o životnoj sredini su unapređeni i uključuju duh konvencija i usklađeni su sa pravnom tekovinom EU o životnoj sredini.

Kao rezultat neuspešnog sprovođenja ovog zakonodavstva i sektorskih politika, nije isključena mogućnost kršenja prava građana na život u zdravom okruženju.

Poslednjih godina povećana je pažnja na životnu sredinu uopšte, a posebno na očuvanje biodiverziteta, kroz politike i akcione planove, povećanje broja zaštićenih područja (oko 11,53%) teritorije Kosova pod režima prirodnih zaštićenih područja, a preduzete su mere za poboljšanje upravljanja otpadom putem licenciranja kompanija koje se bave komunalnim otpadom. Dalje kontrole uvoza otpada kao sirovine. Uspostavljanje sistema praćenja kvaliteta vazduha takođe je imalo pozitivan uticaj na poboljšanje uslova životne sredine. Postoje opipljivi rezultati na polju zaštite vodnih resursa proglašenjem zaštićenih vodnih područja i izdavanjem saglasnosti i dozvola za ovaj prirodni resurs.

Sprovođenje zakona o životnoj sredini kao što su; Zakon o zaštiti sredine, Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu i Zakon o strateškoj proceni uticaja životne sredine, značajno su uticali na ekonomske subjekte da podvrgnu proceduru za saglasnost oprema, a zatim ekološke dozvole ..

Na nivou Kosova, pokrivenost uslugama vodosnabdevanja u oblastima delovanja javnih preduzeća iznosi 94%, dok je pokrivenost kanalizacionim uslugama 74%.

Ukupna pokrivenost uslugom otpada na nacionalnom nivou uključuje 71,9%⁷⁹.

Što se tiče kvaliteta vode za piće koju pružaju javna preduzeća, 99,4% uzoraka bilo je u skladu sa lokalnim standardima kvaliteta vode. U bakteriološkom aspektu 99,3% dok je u fizičko-hemijskom kvalitetu 99,5% uzoraka u skladu sa dozvoljenim vrednostima⁸⁰.

Da bi zaštitio biodiverzitet, Kosovo je do sada proglasilo 210 zaštićenih područja različitih kategorija sa površinom od 125804,1 ha. ili 11,53% ukupne teritorije Kosova⁸¹. Uprkos povećanoj pažnji za zaštitu životne sredine, identifikovani su slučajevi kršenja prava građana na sigurno i zdravo okruženje. Ostvarivanje čiste i održive životne sredine predstavlja glavni izazov zbog ekonomskog rasta, rasta stanovništva i tendencije preseljenja iz ruralnih područja u urbane centre. Kosovo treba da preduzme mnogo koraka za poboljšanje životne sredine, i dalje se suočavajući sa značajnim izazovima vezanim za zagađenje vazduha, zagađenje vode, energetska efikasnost i upravljanje otpadom. Na drugo strani, jezera i prelepe šume zagađene su otpadom; školska deca se zbog zagađenog vazduha ne mogu igrati napolju.

Trenutno stanje upravljanja otpadom predstavlja ozbiljnu pretnju javnom zdravlju i životne sredine. Međutim, još uvek ima puno prostora za poboljšanje u pogledu prikupljanja, odvajanja, recikliranja, sistema obrade i infrastrukture za upravljanje otpadom⁸².

Činjenica da se samo 60%⁸³ otpada odlaže na regionalnu deponiju dovoljan je pokazatelj da se 40% otpada baca na zemlju i reke. Prema informacijama, u granicama zemlje ima oko 1572 divlje deponije⁸⁴.

---

⁷⁹ Godišnji izveštaj o stanju životne sredine 2019, KEPA

⁸⁰ Godišnji izveštaj o učinku za kosovske pružaoce usluga vodosnabdevanja 2018, Regulatorno telo za vodne usluge (RTVU)

⁸¹ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, 2019

⁸² <https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/54339/node/54339>

Akcije preduzete u cilju podizanja svesti i edukacije javnosti o zaštiti životne sredine su neefikasne. Nadležni organi nisu ispunili zakonske obaveze u pogledu planiranja aktivnosti u vidu preventivnih mera za zaštitu od zagađenja vazduha. Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP) retko je sprovodilo istinske rodne analize radi informisanja o politikama, programima i aktivnostima, što je obaveza koja proizlazi direktno iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti⁸⁵. MŽSPP i odgovorne opštinske vlasti retko su organizovale javne konsultacije, pa čak i u ovim retkim prilikama, žene su bile nedovoljno zastupljene među učesnicima. Takođe žene su nedovoljno zastupljene u sektoru upravljanja otpadom.⁸⁶ Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova (NIJZK), uprkos alarmantnom zagađenju vazduha, vode i tla, ponovo nije ispunio svoju zakonsku obavezu da sprovede istraživanje o relevantnoj bazi podataka (Zdravstveni informativni sistem-HIS još uvek nije u funkciji), koji bi razradio uticaj zagađenja okoline na život i zdravlje građana i koji je posledica zagađenja, a ujedno bi predložio preventivne mere u vezi sa otklanjanjem nedostataka.⁸⁷

Državne institucije trebaju preduzeti ozbiljne akcije u pridruživanju globalnoj inicijativi o ciljevima održivog razvoja, kao što su: pristup čistoj vodi i kanalizaciji, osiguravanje pristupa pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve; učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, sigurnim, elastičnim i održivim; preduzeti hitne mere u borbi protiv klimatskih promena i njihovih uticaja; zaštita vode; zaštititi, obnoviti i promovisati održivu upotrebu kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije i zaustaviti i obrnuti degradaciju zemljišta i zaustaviti gubitak biološke raznolikosti.⁸⁸

Zaštita životne sredine biće prioritet Vlade Kosova, radi poboljšanja životnog standarda građana Kosova.

Ljudska prava u pogledu sigurnosti hrane

Integrisani pristup EU za bezbednost hrane koji Kosovo želi da ima za cilj je da obezbedi visok nivo bezbednosti hrane kroz koherentne mere i adekvatno nadgledanje od proizvođača do potrošača, osiguravajući efikasno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta i izvoz kosovskih prehrambenih proizvoda na evropsko tržište i dalje.

Strateški cilj Vlade Kosova je da garantuje najviši nivo zdravlja građana i ojača sistem nadzora i garantovanja bezbednosti hrane. Ovaj sistem će služiti za bolju zaštitu zdravlja potrošača od bolesti / oštećenja kao posledice konzumiranja prehrambenih proizvoda biljnog ili životinjskog porekla. Vizija, prioriteti i strateški ciljevi imaju za cilj jačanje potpuno funkcionalnog sistema sigurnosti hrane i zaštite potrošača koji pokriva celu zemlju, kao i modernog nadzora i kontrole u skladu sa standardima EU.

---

⁸³ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017, "Otpad", str. 71.

⁸⁴ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine "Upravljanje komunalnim otpadom na Kosovu, Izveštaj o statusu", str. 85.

⁸⁵ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, član 5, Opšte mere za sprečavanje rodne diskriminacije i osiguravanje rodne ravnopravnosti, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>

⁸⁶ Rodna analiza na Kosovu, KWN, 2018: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20181003170921410.pdf>

⁸⁷ Izveštaj Ombudsmana za 2018. godinu, str. 70

⁸⁸ Izveštaj Ombudsmana za 2018, str. 56

Važnost postavljanja prehrambene i prehrambene politike kao ključnog cilja razvojne politike je strateški cilj i odražava globalne i lokalne trendove.

Svaka pojedinačna karika lanca mora biti vrlo jaka ako želi u potpunosti zaštititi zdravlje potrošača. Ovo je validan princip bez obzira da li se hrana proizvodi na Kosovu ili se uvozi iz drugih zemalja. Iz tog razloga, Vlada će se usredsrediti na jačanje kontrole i praćenja hrane koja se na Kosovu prodaje za prehranu ljudi i stočnu hranu.

Vlada Kosova smatra da su bezbednost hrane i politike zaštite potrošača važan prioritet. Za ove politike nadležan je MPŠRR koji je zauzvrat odgovoran za izradu politika i strategija sigurnosti hrane, kao i za stvaranje pravnog okvira i koordinaciju usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa pravnim okvirom EU.

4.5 Jednakost i zaštita od diskriminacije

Ustav Republike Kosovo, u posebnim poglavljima, garantuje osnovna ljudska prava i slobode i jednakost pred zakonom. Zakon o zaštiti od diskriminacije, u normativnom smislu, postavlja osnovu pravnih načela i pravila za obezbeđivanje jednakih mogućnosti, jednakog tretmana i zaštite od diskriminacije na Kosovu.

Uprkos ustavnim i zakonskim garancijama, slučajevi diskriminacije u javnom ili privatnom sektoru nisu retki. Prema podacima predstavljenim u godišnjem izveštaju Institucije Ombudsmana, u periodu od 1. januara 2018. godine do 31. decembra 2018. godine, Institucija Ombudsmana je primila 189 žalbi u vezi sa diskriminacijom. Istrage su započele u 98 od njih, dok je 70 ocenjeno neprihvatljivim. Pored žalbi građana, Ombudsman je, po službenoj dužnosti, otvorio 21 slučaj za istragu.

Rodna jednakost i zaštita od diskriminacije - Ustav Republike Kosovo razmatra rodnu jednakost kao osnovnu vrednost u društvu koje ima za cilj promociju demokratije i zaštitu jednakih prava žena i muškaraca. Pravni okvir za zaštitu ljudskih prava obeležio je značajan napredak usvajanjem paketa zakona o ljudskim pravima⁸⁹. Štaviše, brojne zakonske i podzakonske akte izradile su i usvojile kosovske institucije u cilju zaštite i promocije standarda ljudskih prava na Kosovu, pokrivajući tako slučajeve diskriminacije⁹⁰ i rodne ravnopravnosti i osnažujući tela koja se bave ljudskim pravima i mandatom Institucija Ombudsmana na Kosovu.

Rezultati su i dalje mali kada je u pitanju sprovođenje. Institucionalni kapacitet za sprovođenje ovih zakona još uvek nije adekvatan. Zakon o rodnoj ravnopravnosti nije primenjen na odgovarajući način u praksi. ARR treba da se pozabavi svojim stalnim ograničenjima i izazovima, sa posebnim fokusom na primenu relevantnog pravnog okvira i promociju kreiranja rodne politike zasnovane na dokazima⁹¹. Da bi sprovela Zakon o ravnopravnosti polova, Vlada Kosova je izradila i odobrila Kosovski program za rodnu ravnopravnost (2020-2024), koju vodi Agencija za rodnu ravnopravnost. Stoga je na zakonodavstvu, sudstvu i izvršnoj vlasti da deluju u odnosu na sprovođenje zakona i osiguraju da princip jednakosti ostane ne samo *de jure*, već i *de facto* garantovano pravo.

Isto tako, broj slučajeva koji se odnose na diskriminaciju pred redovnim sudovima i javnim institucijama i dalje je nizak. Redovni sudovi retko koriste paket zakona o ljudskim pravima zasnovan na međunarodnim načelima ljudskih prava utvrđenim u Ustavu Kosova ili se čak pozivaju na sudsku praksu ESLJP-a. Slučajevi diskriminacije takođe su retki u kosovskoj sudskoj praksi, što predstavlja još jedan problem koji koči proces podizanja svesti kod sudija, studenata prava ili žrtava u pogledu procene sudskih odluka u

---

⁸⁹ (Paket zakona o ljudskim pravima; Zakon o zaštiti od diskriminacije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o Ombudsmanu)

⁹⁰ Izraz "diskriminacija" znači razlike koje postoje u postupanju prema pojedincima ili uskraćivanju prava zagarantovanih u svim područjima života, zbog nacionalnosti ili pripadnosti bilo kojoj zajednici, socijalnog ili nacionalnog porekla, rase, etničke pripadnosti, boje kože, rođenja, pola, roda, rodnog identitet, seksualne orijentacije, jezika, državljanstva, vere i uverenja, političke pripadnosti, političkog ili drugog mišljenja, socijalnog ili ličnog statusa, starosti, porodičnog ili bračnog statusa, trudnoće, materinstva, materijalnog stanja, zdravstvenog statusa, invalidnosti, genetskog nasleđstva ili bilo koje druge osnove.

⁹¹ Zakon o rodnoj ravnopravnosti 2015. ex-post procena regulatornog uticaja

slučajevima diskriminacije⁹². Pojedinci retko podnose predmete protiv diskriminacije na sudovima, a kad se predmeti rešavaju, zakoni se ne primenjuju pravilno.

Daljnje prepreke sprovođenju su kontinuirani nedostatak skupštine i razvoj istražnog mehanizma za praćenje slučajeva diskriminacije među javnim institucijama. U skladu sa **Zakonom o Rodnoj Ravnopravnosti**, sve institucije treba da prikupljaju i dostavljaju podatke razvrstane po polu Kosovskoj agenciji za statistiku radi izveštavanja i redovnog praćenja. Nedostaje prikupljanje, analiza i izveštavanje o slučajevima vezanim za diskriminaciju, uključujući slučajeve **rodno zasnovanog i seksualnog uznemiravanja**, u skladu sa zahtevima Zakona o zaštiti od diskriminacije i zakona o rodnoj ravnopravnosti. To uključuje održavanje i izveštavanje o rodno razvrstanim statističkim podacima o slučajevima, postupcima i odlukama u slučajevima diskriminacije i uznemiravanja (seksualno uznemiravanje), kao i informacije o dodeljenim naknadama i naplaćenim kaznama.⁹³ **Statistika sudskih odluka u slučajevima diskriminacije nije dostupna javnosti**. Očigledno je nedostupna zbog nedostatka odgovarajućeg sistema / baze podataka za prikupljanje podataka sa sudova. Na Kosovu još uvek ne postoji sistematski način raspodele sudskih odluka o slučajevima diskriminacije u relevantnim institucijama. Sudske odluke moraju biti objavljene u skladu sa Zakonom o sudovima. Međutim, pristup odlukama za javnost je otežan, posebno u slučajevima diskriminacije, zbog nedostatka filtera.⁹⁴

Na osnovu proverene prakse, registrovani predmeti na sudovima i agencijama za sprovođenje zakona i dalje su na niskom nivou, Kosovo zaostaje u ispunjavanju efikasne primene paketa zakona o ljudskim pravima⁹⁵.

Zakon o zaštiti od diskriminacije poprečna je norma koja ima za cilj uspostaviti opšti okvir za javno delovanje u borbi protiv diskriminacije u svim njenim oblicima, u skladu sa načelima utvrđenim u raznim evropskim direktivama.

Prema Zakonu br. 05 / L-021 o zaštiti od diskriminacije, institucije na centralnom i lokalnom nivou vlasti trebale bi stvoriti javne politike usmerene na poboljšanje položaja marginalizovanih zajednica (grupa) putem afirmativnih mera, u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti⁹⁶. Treba podsticati i nastaviti primenu dobrih praksi u smislu pokretanja i sprovođenja afirmativne mere i posebnih mera u skladu sa važećim zakonom.

---

⁹² Ne postoje posebni priručnici za diskriminaciju dostupni sudijama sa zakonima, konvencijama i sudskim predmetima za podizanje svesti učesnika o postojećem zakonodavstvu i sudskoj praksi o zaštiti od diskriminacije i identifikaciji diskriminacije.

⁹³ Pogledajte Izveštaj o seksualnom uznemiravanju na Kosovu (Mreža kosovskih žena - Priština, Kosovo 2016)

⁹⁴ Pogledajte Izveštaj - Regionalna studija - „Pravna zaštita od diskriminacije u jugoistočnoj Evropi“

⁹⁵ „Nedovoljno iskorišćen sistem: Stanje okvira ljudskih prava na Kosovu“, 28.08.2017

⁹⁶ Postoji nekoliko dobrih primera pozitivnih mera koje su vlasti preduzele u cilju rešavanja nejednakosti između osetljivih kategorija stanovništva Kosova. Na primer, u procesu sprečavanja apatridije među stanovništvom Kosova, zajednice Roma, Aškalija i Egipćana (RAE) izgledaju ranjivije u pogledu nedostatka civilne registracije i civilnog statusa. Da bi podržala UNHCR i postupak civilne registracije uz pomoć CRP/K, Vlada Kosova izdala je cirkularno pismo kojim su pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana oslobođeni plaćanja administrativnih taksi i kazni predviđenih zakonom za odloženu registraciju. Odabir zajednica Roma, Aškalija i Egipćana zasnovan je na opštoj proceni da su te zajednice najranjivije u svim aspektima svog života.

Diskriminacija na poslu i na tržištu rada - Ustavne garancije u pogledu prava na rad i prava na slobodan izbor zanimanja daju državi obavezu da ta prava štiti na jednak način i osigura potpunu usklađenost i primenu relevantnog zakonodavstva.

Odredbe Zakona o zaštiti od diskriminacije direktno se primenjuju na radni odnos između zaposlenog i poslodavca, kako u privatnom, tako i u javnom sektoru. Uprkos ustavnim i zakonskim garancijama, Inspekcija rada je samo tokom 2018. godine primila 515 formalnih žalbi zbog kršenja prava zaposlenih u javnom i privatnom sektoru. Glavne institucije kojima je poverena primena i nadzor zakona o radu su Ministarstvo rada i socijalne zaštite i Inspekcija rada.

Uprkos zakonskim garancijama, kršenje zakonskih prava na trudnoću i porodiljsko odsustvo među najčešćim su oblicima rodne diskriminacije na poslu. Prisutna je i upotreba kratkoročnih ugovora kako bi se izbeglo plaćanje porodiljskog odsustva. Uznemirujuće je bilo otkriti da 62% ispitanika koji su dobili porodiljsko odsustvo dok su bili zaposleni u privatnom sektoru nisu niti plaćeni niti su dobili naknadu Vlade⁹⁷.

Zabrinjavajuće je ne prijaviti slučajeve rodno zasnovane diskriminacije od strane onih koji su na poslu doživeli rodnu diskriminaciju, većina žena (76%) i muškaraca (83%) nisu to prijavile nijednoj instituciji⁹⁸.

Takođe, Inspekcija rada nema **elektronski sistem podataka** koji bi omogućio klasifikaciju predmeta na osnovu određenih kršenja. Stoga ne postoje objedinjene informacije o slučajevima prijavljenim Inspekciji rada, uključujući **rodno zasnovanu diskriminaciju**.

Institucija narodnog zagovornika ima elektronsku bazu podataka u kojoj se evidentiraju pristigle žalbe. Međutim, rodna diskriminacija se ne pojavljuje kao kategorija ili filter. Iz tog razloga je teško proceniti broj slučajeva rodno zasnovane diskriminacije na radu koje je rešavao Ombudsman⁹⁹, ali i inspekcija rada.

Postoje i dokazi koji ukazuju na to da su mlade žene diskriminisane u procesu zapošljavanja.¹⁰⁰ Žene su dužne podeliti informacije o svojim porodičnim planovima na razgovorima za posao, stoga neke žene izveštavaju da ne dobijaju ponude za posao ako planiraju zatrudneti. Ostalima su otkazani ugovori o radu nakon što su objavili da su trudni. U jednoj studiji, na pitanje o odabiru kandidata za zaposlenje, 55% poslodavaca reklo je da ne uzimaju u obzir porodične planove kandidata za rad tokom procesa zapošljavanja, dok 45% odgovara da uzimaju. To sugeriše da neki poslodavci diskriminišu žene u procesu zapošljavanja na osnovu svojih porodičnih planova. U drugom istraživanju, 28% anketiranih zaposlenih žena tvrdi da je diskriminirano na poslu.¹⁰¹ Štaviše, do trećine je na poslu doživjelo rodnu pristranost, iako oni sami nisu nužno smatrali da je ovo diskriminacija. To sugeriše da žene možda ne znaju uvek što

---

⁹⁷ Vidi, istraživanje - **DISKRIMINACIJA NA OSNOVU POLA I RAD NA KOSOVU**, str. 47

⁹⁸ Vidi, istraživanje - **DISKRIMINACIJA NA OSNOVU POLA I RAD NA KOSOVU**, str. 32

⁹⁹ Vidi, istraživanje - **DISKRIMINACIJA NA OSNOVU POLA I RAD NA KOSOVU**, str. 57

¹⁰⁰ Mreža žena Kosova, Diskriminacija na osnovu pola i rad na Kosovu, 2019, br: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2019/05/RrGK_Diskriminimi-me-baze-gjinore-dhe-punesimi-ne-Kosove_REV_FIN.pdf

¹⁰¹ "Riinvest" Institut, Žene u radnoj snazi: Analiza uslova radne snage za žene na Kosovu, Priština: 2017, str. 9, dostupno na: <https://riinvestinstitute.org/Al/publications/249/grate-ne-tregun-e-punes/>.

predstavlja diskriminaciju. Ne postoje slični podaci od zaposlenih muškaraca koji bi omogućili poređenje.

102

Roditeljsko odsustvo i dalje je diskriminatorno i nejednako. Trenutni zakon izrađen je o nejednakoj raspodeli roditeljske odgovornosti između majki i očeva, što pojačava tradicionalnu podelu odgovornosti, gde se pretpostavlja da je majka primarna negovateljica; U pokušaju da zaštiti poseban odnos majke i deteta, zakon uskraćuje ocu mogućnost da uspostavi takav odnos sa detetom u periodu neposredno nakon rođenja¹⁰³. U praksi postoje brojni dokazi koji ukazuju na to da su ove zakonske odredbe poslodavce navele da izbegavaju zapošljavati žene koje zatrudne, čime indirektno doprinose rodnoj diskriminaciji u procesu zapošljavanja.¹⁰⁴ U Izveštaju o Kosovu za 2020. godinu, Evropska komisija je potvrdila da postoji potreba za reformom sistema porodijskog odsustva u skladu sa zakonodavstvom EU, jer trenutno predstavlja prepreku zapošljavanju žena, posebno u privatnom sektoru¹⁰⁵. Sadašnji nacrt zakona je podjednako diskriminatoran, jer iz regulatornih odredbi isključuje porodijsko odsustvo, očinstvo i roditeljsko odsustvo, stavljajući ih u drugi zasebni nacrt zakona, i ne tretira žene kao jednaku snagu na tržištu rada. Istovremeno, ovaj zakon ne predviđa plaćeno odsustvo za očeve, niti pruža održivi model koji bi smanjio teret poslodavcima, posebno privatnom sektoru - ne doprinoseći uopšte povećanju stope zaposlenosti žena.

Seksualno uznemiravanje na radnom mestu, - Pravni i institucionalni okvir u Republici Kosovo je potpun i u skladu je sa okvirom Evropske unije. Isti pruža dovoljne pravne garancije i neophodnu zaštitu od seksualnog uznemiravanja u javnoj upravi. Vlada Kosova je već odobrila Politiku protiv uznemiravanja u organima javne uprave na Kosovu. Svrha Politike protiv seksualnog uznemiravanja u javnoj upravi na Kosovu je da služi kao Vodič za sprečavanje svih oblika seksualnog uznemiravanja na radnom mestu sa uputstvima za osiguravanje radnog okruženja bez diskriminacije i seksualnog uznemiravanja u svim organima javne uprave. Ova politika štiti rodnu ravnopravnost i jednak tretman kao temeljne vrednosti demokratskog razvoja kosovskog društva, zabranom bilo kakvog postupka / ponašanja koji narušava lično dostojanstvo svakog zaposlenog u organima javne uprave.

Organi javne uprave u Republici Kosovo treba da promovišu i šire ovu politiku, kao i da preduzmu konkretne korake za podizanje svesti svih zaposlenih u organima javne uprave o seksualnom uznemiravanju na radnom mestu i mehanizmima gde to treba prijaviti. Organi javne uprave trebali bi preduzeti korake kako bi osigurali da se slučajevi prijavljivanja seksualnog uznemiravanja i drugih oblika

---

¹⁰² Mreža žena Kosova, *Kosovska rodna analiza*, 2018

¹⁰³ Craig, P. Dhe Gráinne de Búrca, EU pravo: Tekst, slučajevi i materijali (5.). [Pravo EU: Tekstovi, slučajevi i materijali], 2011, str. 877, gde je zabeleženo isto što i u slučaju Evropskog suda br. 184/83 Hofmann dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61983CJ0184>.

¹⁰⁴ MŽK, "Napredak Kosova u usklađivanju zakona sa pravnom tekovinom Evropske unije o rodnoj ravnopravnosti", koju su potvrdili ispitanici u raznim institucijama (intervjui MŽK-a, 2018).

¹⁰⁵ "Kosovo bi trebalo da izmeni i sprovede Zakon o radu u skladu sa relevantnim pravnim tekovinama EU, posebno u vezi sa nediskriminacijom u zapošljavanju i roditeljskom odsustvu", Izveštaj o napretku Kosova 2020, na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/kosovo_report_2020.pdf

uznemiravanja rešavaju brzo, pošteno i pouzdano, poštujući poverljivost novinara i da se preduzmu konkretne kaznene akcije i mere, u skladu sa okolnostima u kojima utvrđeno je da je došlo do uznemiravanja. Kancelarija za dobro upravljanje dužna je da preduzme mere i radnje u sprovođenju ove politike kako sledi; sprovođiti nacionalne kampanje podizanja svesti na centralnom i lokalnom nivou vlasti; nadgleda proces funkcionisanja disciplinskih komisija na nivou uprave u skladu sa važećim zakonima; blisko saradivati sa organizacijama i institucijama civilnog društva u izgradnji kapaciteta institucija na centralnom i lokalnom nivou u sprovođenju ove politike

Međutim, uprkos ustavnim i zakonskim garancijama, događaju se slučajevi seksualnog uznemiravanja. Tokom izveštajne 2019. godine, Ombudsman je primio žalbe građana u vezi sa diskriminacijom u zapošljavanju. Priroda pritužbi povezana je sa kršenjem prava na rad u postupcima nadmetanja za izbore i napredovanja, zatim sa seksualnim uznemiravanjem na radnom mestu. Ombudsman je primio još tri žalbe u vezi sa seksualnim uznemiravanjem na radnom mestu¹⁰⁶.

Starosna i rodna diskriminacija - Češće nego uopšte, diskriminatorni i isključujući elementi susreću se u oglasima za slobodna radna mesta u javnom i privatnom sektoru na osnovu starosti, pola. *Kriterijum postavljen na upražnjena radna mesta u vezi sa trogodišnjim radnim iskustvom, kao i izjava o polu i bračnom statusu kandidata, takođe se smatra diskriminacionom*¹⁰⁷.

Postoji dosta slučajeva kada jezik koji se koristi na takmičenjima u javnom i privatnom sektoru rezultira rodnom nejednakošću. Uprkos činjenici da Zakon o rodnoj ravnopravnosti obavezuje poslodavce da izbegavaju diskriminirajuće rodno zasnovane elemente prilikom raspisivanja konkursa, zakon se ne odnosi na privatni sektor, gde se za određene pozicije direktno traže žene ili muškarci. Od 562 oglasa za slobodna radna mesta koja je analizirao GAP, može se videti da konkursi privatnih preduzeća za radna mesta pomoćnika, prodavača, recepcionara, spremačice uglavnom zahtevaju žene, dok mesta kao menadžer, direktor, inženjer zahtevaju uglavnom muškarce. S druge strane, u javnom sektoru žene su nedovoljno zastupljene na višim rukovodećim pozicijama, jer konkursi za takva radna mesta sadrže kodificirani muški jezik, što obeshrabruje žene da se prijavljuju.

Prema zvaničnim podacima¹⁰⁸, civilnu službu Republike Kosovo čini 18.712 civilnih službenika, od kojih su 60 procenata muškarci i 40 procenata žene. Ove podatke treba poboljšati kako bi se osigurala rodna ravnopravnost u civilnoj službi. Centralni nivo ima 12.314 civilna službenika, dok lokalni nivo ima 6.398. Ukupan broj civilnih službenika u 2018. godini bio je 18.712, od čega 11.236 muškaraca i 7.476 žena. Na centralnom nivou postoji ukupno 12.314 civilnih službenika, od kojih su 6.942 muškarci i 5.372 žene. Na lokalnom nivou postoji ukupno 6.398 civilnih službenika, od čega 4.294 muškog i 2.104 ženskog pola. Ovi podaci ukazuju da institucije javne uprave Republike Kosovo nisu ispoštovale zakonske zahteve u pogledu rodne zastupljenosti u civilnoj službi. Međutim, važno je napomenuti da 2018. godina pokazuje

---

¹⁰⁶ Godišnji izveštaj narodnog advokata za 2019. godinu, str.80

¹⁰⁷ Ova zabrinutost pokrenuta je na konsultativnom sastanku održanom u aprilu 2019. godine sa mrežom od 26 nevladinih organizacija koje rade u okviru četvorogodišnjeg projekta Jednaka prava za sve ili „Jednaka prava za sve koalicije“ (ERAC)“.

¹⁰⁸ IZVEŠTAJ O STANJU U CIVILNOJ SLUŽBI REPUBLIKE KOSOVO ZA 2018. GODINU

malo poboljšanje. U funkciji promocije rodne ravnopravnosti i podizanja svesti službenika na lokalnom nivou o poštovanju i postizanju rodne ravnopravnosti, Ministarstvo administracije lokalne samouprave, pod sistem upravljanja učinkom, uključilo je rodnu ravnopravnost sa ukupno 11 pokazatelja. Stepem ispunjenosti ovih pokazatelja biće jedan od preduslova da opštine dobiju grantove učinka. U 2019. godini 200.000 evra je dodeljeno opštinama koje su pokazale uspeh na polju rodne ravnopravnosti prilikom dodele nagrada za uspešnost opštinama. Potrebni su daljnji napor u regrutovanju državnih službenika u okviru reforme javne uprave, uzimajući u obzir odredbe Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

Kao deo reforme javnih finansija i programiranja reforme javne uprave, Vlada bi trebala institucionalizovati obaveznu obuku svih civilnih službenika na svim nivoima o rodnoj ravnopravnosti, uvođenju roda u javnu politiku, ROB i strategije za poboljšanje učešća javnosti, koristeći postojeće planove i programe i kvalifikovane trenere Instituta za javnu upravu Kosova (IJUK).

Istovremeno, u okviru reforme javne uprave, primena procene rodnog uticaja, kao alata za informisanje o politici, i dalje treba da se primeni u skladu sa Strategijom bolje regulative za Kosovo 2017-2021.

Diskriminacija radnika u javnom i privatnom sektoru - Ombudsman smatra da nije postignut značajan napredak i poboljšanje situacije u pogledu poštovanja prava radnika i uslova rada. Kršenje prava radnika i dalje je prisutno. Položaj radnika i dalje je posebno težak u privatnom sektoru, gde uglavnom ne postoje sindikati koji bi štitili prava radnika.

U privatnom sektoru većina prekršaja odnosi se na nesprovođenje Zakona o radu i drugih pravnih akata koji regulišu pitanje isplate, radnog vremena, odsustva, prekovremenog rada, minimalne zarade, uplate doprinosa za penziju itd.¹⁰⁹

Diskriminacija radnika je najizraženija u građevinarstvu, trgovini, ugostiteljstvu i industriji. I dalje je izražen problem neformalnog rada bez ugovora, što dovodi do isključivanja pravne sigurnosti za osobe koje rade bez ugovora.¹¹⁰ Od septembra inspekcija rada primila je 204 formalne žalbe zbog kršenja prava radnika u javnom i privatnom sektoru. Organizacije za ženska prava izvestile su da se seksualno zlostavljanje i uznemiravanje dogodilo na poslu, ali nije prijavljeno zbog straha od otkaza ili odmazde.¹¹¹ Određene grupe društva, posebno one marginalizovane, dužne su raditi u neformalnom sektoru gde osim ostalih stvari ne uživaju nikakvu zaštitu - pravnu, zdravstvenu, fizičku sigurnost itd. Visok nivo neformalnosti u zapošljavanju uzrokovan je lošom primenom zakona o pravima radnika, posebno od strane inspekcije rada. Potonji pati od nedostatka kapaciteta, uključujući ljudske, tehnološke, poput sistema za upravljanje informacijama, i nedostatka pravnog znanja za rešavanje oblika diskriminacije, posebno diskriminacije na radnom mestu. Još jedno posebno pitanje je nedostatak svesti među radnicima o prednostima koje proističu iz formalizacije njihovog rada¹¹². O neformalnoj ekonomiji se malo zna,

---

¹⁰⁹ Kosovski demokratski institut, izveštaj „Prava na papiru“, str. 21.

¹¹⁰ Prema predstavnicima Unije nezavisnih sindikata Kosova, procenjuje se da više od 60% radnika radi bez ugovora o radu na tržištu rada. Takođe, samo u prvih šest meseci 2019. godine, Inspekcija rada susrela se sa preko 900 slučajeva radnika bez ugovora o radu.

¹¹¹ Izveštaj američkog Stejt departmenta o Kosovu 2017., str. 34.

¹¹² Videti, Nacionalna strategija razvoja 2016-2021 (NSR), str. 18.

posebno iz rodne perspektive. Ne postoji sastavljena rodna analiza niti planirana analiza koja bi mogla informisati politike intervencije u neformalnoj ekonomiji, rodne implikacije ili učešće muškaraca i žena u ovoj vrsti ekonomije. Takva analiza bi mogla da se sastavi u okviru Ankete o radnoj snazi od strane Kosovske agencije za statistiku, u saradnji sa ženskim organizacijama koje poseduju stručnost u ovoj oblasti. Prema Akcionom planu za rodnu ravnopravnost (APRR), trebalo bi podržati istraživanje usmereno na politiku neformalne ekonomije i rodne razlike u platama kako bi se bolje razumele rodne nejednakosti i specifična politička rešenja i radnje na njihovom rešavanju.

Službeni podaci su slabi zbog nedovoljnog prijavljivanja rada u svrhu utaje poreza i činjenice da postoji više značenja ovog izraza. Žene zaposlene u privatnom sektoru često pripadaju neformalnom sektoru. To ovu kategoriju žena čini vrlo osetljivom na finansijski, emocionalni i fizički rizik. Na Kosovu postoji 36 administrativnih tela koja nadgledaju sprovođenje više od 140 zakona i odgovorna su za sprovođenje inspekcija. Međutim, efikasnost ovih inspekcija je vrlo niska. To čini da preduzeća budu bez ikakvih potrebnih zakonskih ograničenja (npr. onih koja se odnose na životnu sredinu, radnike itd.) i stvara nejednakosti na tržištu zbog favorizovanja tokom inspekcija. To pogoršava klimu poslovanja i šteti dobrobiti građana.¹¹³

Alarmantni nivo od 29 procenata žena koje rade u privatnom sektoru bez ugovora o radu višedimenzionalni je problem. Pored nedostatka ugovornih pogodnosti, rad bez ugovora o radu izlaže radnike rizicima nedostatka pravne zaštite predviđene ugovorom. Radnici bez ugovora o radu izloženi su riziku u svojim radnim uslovima, verovatnije će prihvatiti promene radnog vremena i duže radno vreme zbog rizika da mogu biti otpušteni bez upozorenja ili prigovora¹¹⁴.

Zakon o radu zabranjuje diskriminaciju u zapošljavanju. Ovo se odnosi na zapošljavanje, osposobljavanje, unapređenje zapošljavanja, uslove zaposlenja, disciplinske mere, otkaz ugovora o radu ili druga pitanja radnog odnosa.

Sigurnost radnika na radnom mestu - Nivo zaštite na radu, posebno u privatnom sektoru, i dalje ostaje zabrinjavajući, često bez osnovne zaštite, pa se ispostavlja da, usled nedostatka i neprilagođavanja odgovarajućih mera zaštite na radnom mestu, imamo veliki broj smrtnih slučajeva i ozbiljnih povreda radnika na radnom mestu. Neizvesnost, dugo radno vreme, kašnjenje u primanju plata, nekompensacija godišnjeg odmora, korišćenje minimalne plate za plaćanje radnika, zloupotreba ugovora i nedostatak pravne zaštite radnika identifikovani su kao faktori koji su uticali na povećanje, iz godine do godine, broja povređenih radnika i umrlih na radnom mestu. Godina 2018. nije bila dobra godina u pogledu prava radnika, ali i u pogledu zaštite na radu. Štaviše, na Kosovu se od januara do decembra dogodilo 20 smrtnih slučajeva, većinom zbog nedostatka mera zaštite na radnom mestu, posebno u građevinskom sektoru. Iste godine zabeleženo je 80 povreda na radu u svim sektorima. U poslednjih pet godina, prema izveštajima lokalnih organizacija koje se bave sektorom zaštite na radu, 99 radnika izgubilo je život na

---

¹¹³ Videti, Nacionalna strategija razvoja 2016-2021 (NSR).

¹¹⁴ Videti, Istraživanje - Žene na tržištu rada "Analiza uslova rada za žene na Kosovu", 2017

različitim radnim mestima¹¹⁵. Ova situacija nameće neposrednu potrebu za povećanjem broja inspektora, za rigoroznim praćenjem primene Zakona o radu i Zakona o sigurnosti i zdravlju na radu ili za izmenama i dopunama zakona koji osiguravaju zaštitu i sigurnost na radu.

Diskriminacija osoba sa invaliditetom - Iako Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju osoba sa fizičkim, senzornim, intelektualnim ili mentalnim invaliditetom, Vlada nije efikasno sprovela ove odredbe i osobe sa invaliditetom su diskriminisane. Prema HandiKos-u, organizaciji za prava osoba sa invaliditetom, pristup zdravlju, socijalnoj pomoći, rehabilitaciji i pomoćnim uređajima za osobe sa invaliditetom, nedovoljan fizički pristup javnim institucijama i dalje su otežani čak i nakon primene podzakonskih akata za izgradnju i administrativnu podršku.

U nedavnom istraživanju, rezultat je da je manje od jedne trećine (30,72%) procenjenih međunarodnih obaveza i standarda o invalidnosti u potpunosti prevedeno u kosovsko zakonodavstvo. Preostalih 70% obaveza pripada kategorijama ocene delimično prenesenih (50%) i onih koje nedostaju (19,28%). Pristup ostaje najizazovnija kategorija sa samo 6,77% standarda koji su u potpunosti uključeni u zakonodavstvo¹¹⁶.

Čak i u sektoru zapošljavanja, osobe sa invaliditetom su diskriminisane. Javne i privatne institucije ne ispunjavaju zakonsku obavezu koji predviđa da će svaki 50. zaposleni biti osoba sa posebnim potrebama.

Izveštaj o radu Institucije Ombudsmana naglašava da se neke opštine ne slažu da oslobode plaćanja poreza na imovinu slepe osobe koje su, prema Zakonu br. 04 / L-192 za slepe osobe (član 6.), izuzete od obaveze plaćanja poreza na imovinu, zasnovano samo na Zakonu o porezu na nepokretnu imovinu.¹¹⁷ Konkretno, član 6. Zakona o slepim osobama bavi se samo određenom kategorijom u pogledu oporezivanja, dok se Zakon o porezu na nepokretnu imovinu bavi svim poreskim obveznicima, uključujući slepe osobe. Ova zabrinutost je istaknuta tokom konsultativnih sastanaka sa opštinama tokom rasprave o nacrtu Programa za ljudska prava.

Prema tome, primenjujući načelo *lex specialis*, izuzeće utvrđeno Zakonom o slepim osobama treba imati prednost nad opštim pravilom utvrđenim Zakonom o porezu na nepokretnu imovinu.

Diskriminacija u oblasti obrazovanja - Nevladina organizacija Inicijativa mladih za ljudska prava - Kosovo (YIHR) u objavljenom izveštaju "Diskriminatorni jezik u udžbenicima" napominje da su tokom analize udžbenika pronašli delove u kojima postoje nijanse i elementi diskriminacije na osnovu pola, rase, etničke pripadnosti i seksualne orijentacije. Postoje i druga istraživanja sa Kosovskog pedagoškog instituta, Kosovskog obrazovnog centra, koordinisana sa MPNTI, ali i druga istraživanja koja sponzorise MPNTI, a koja se bave zahtevima za kvalitetnim i nediskriminatornim tekstovima. Takođe, Ombudsman je, u saradnji sa nekoliko organizacija i Downovim sindromom Kosova, zatražio hitnu reviziju udžbenika koji

---

¹¹⁵ Tihe smrti, decembar 2018, Kosovska inicijativa za stabilnost IKS, stranica 2, pristupljeno 28.01.2019.

¹¹⁶ Izveštaj o istraživanju, Međunarodni standardi za osobe sa invaliditetom - Gde se Kosovo nalazi?

¹¹⁷ Ombudsman je, između ostalog, izrazio svoj stav o tome u Izveštaju Ex Officio sa Preporukama br. 441/2018 u vezi sa tri opšta načela za tumačenje normativnih akata i primenu ovih načela u zaštiti ljudskih prava, zaključujući da načelo *lex specialis* daje prednost odredbama Zakona o slepim osobama nad odredbama Zakona o porezu na nepokretnu imovinu.

krše dostojanstvo ljudi sa Downovim sindromom, jer ne postoji samo direktna diskriminacija, već čak i dostojanstvo dece pogođene ovim sindromom je prekršeno u ovim udžbenicima¹¹⁸.

MPNTI, na osnovu godišnjih evaluacija rezultata učenika sa eksternim testovima i na osnovu tekućih istraživanja, identifikovao problem udžbenika i metodologije nastave te je stoga intenzivno radio na razvoju i unapređivanju paketa kurikularnih dokumenata i već je u procesu razvoja udžbenika, zasnovan na novim nastavnim planovima i programima i udžbenicima (izrađeni 2011. godine). Prema njima, udžbenici bi trebali uzeti u obzir sledeće elemente: naučna autentičnost / naučna osnova / sadržaj u odnosu na savremena dostignuća u određenoj oblasti; prilagođavanje knjige uzrastu učenika (kognitivni, emocionalni i perceptivni razvoj); psihološki aspekt; metodološki i didaktički aspekt; lingvistički i vizuelni aspekt / ilustracije; veze sa aspektima obrazovanja za zrelost, obrazovanja za demokratiju, obrazovanja o miru; odražavanje rodne ravnopravnosti i dopunskih standarda po predmetima (ove stvari su definisane u Standardima za udžbenike i zakonu o udžbenicima).

Savet stručnjaka za programe udžbenika (osnovan u poslednje 2-3 godine), u okviru MPNTI, već je razvio svoje aktivnosti stvaranjem baze dokumenata za proces izrade novih udžbenika. To implicira da se stari udžbenici više neće koristiti. Ovom savetu i odgovornom mehanizmu u Ministarstvu za zapošljavanje ostaje da osiguraju primenu udžbeničkih standarda, tako da udžbenici budu kvalitetni i ne sadrže diskriminatorne elemente.

Programi udžbenika Stručnog saveta u okviru MPNTI trebali bi se baviti utvrđenim zabrinutostima ombudsmana, Agencije za rodnu ravnopravnost, kao i nevladinih organizacija o sadržaju i uklanjanju diskriminatornih elemenata (jezika) identifikovanih u udžbenicima¹¹⁹.

Diskriminacija osoba koje pripadaju zajednici (LGBTI)- LGBTI zajednice, kao deo kosovskog društva, smatrale su se kategorijom marginalizovanih uprkos činjenici da postoji pravni okvir koji štiti njihova prava. LGBTI osobe i dalje žive u strahu od izražavanja svoje seksualne orijentacije zbog pristupa društva i homofobije prema njima, i zbog toga su diskriminisane u svakodnevnom životu. Što se tiče zakona koji reguliše prava LGBT osoba, evidentno je da u postojećem zakonodavstvu ne postoje praznine, koje zahtevaju ispunjavanje povezano sa daljom zaštitom ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, ali problem leži u činjenici da relevantno zakonodavstvo u ovoj oblasti nije adekvatno primenjeno. Zakon br. 05 / L-021 o zaštiti od diskriminacije u smislu Odeljka 1 omogućava sprečavanje i borbu protiv diskriminacije, uključujući rodni identitet i seksualnu orijentaciju. Zakon o porodici definiše brak kao zakonski registrovan savez dve osobe različitog pola, prema važećem zakonodavstvu. Iako Zakon o civilnom statusu ne sprečava promenu pola/roda u službenim dokumentima, procedure za to ne postoje. Međutim, danas ne postoji zakonski osnov koji bi omogućio građanima da imaju mogućnost da

---

¹¹⁸ U knjizi Biologija za 10. razred lingvističke gimnazije, kao i u knjizi 11. razreda opšte gimnazije, Downov sindrom je opisan kao mongoloidni idioti, pojam koji se prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO) godinama ne koristi i smatra uvredljivim pojmom. U ovim knjigama Biologije je takođe primećeno da ljudi sa Downovim sindromom žive uglavnom 10 do 15 godina, što nije istina. Imajte na umu da su udžbenici koji se trenutno koriste dizajnirani nakon rata, uz puno novca za razvijanje standarda za udžbenike

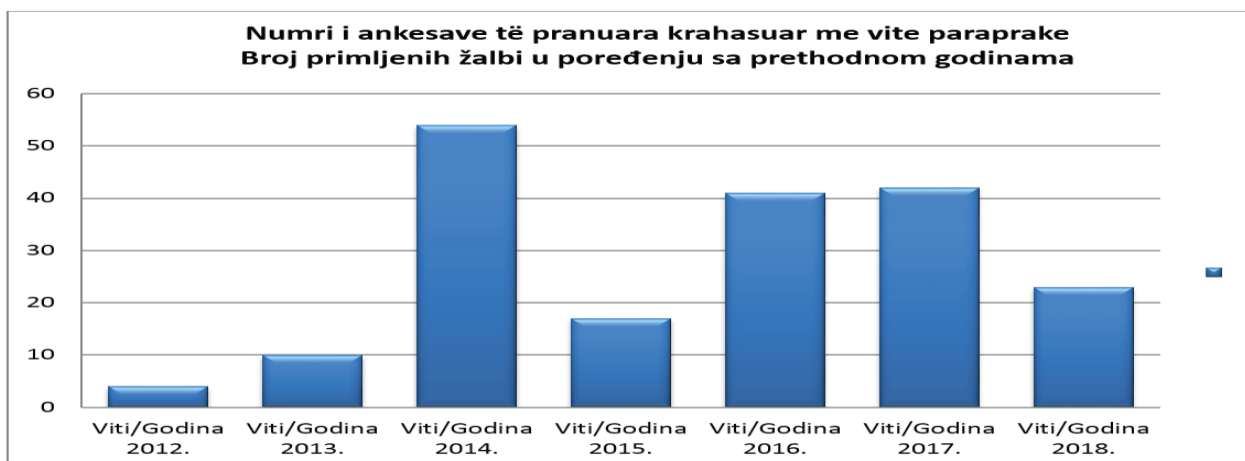
¹¹⁹ ARR sa MON je izradio priručnik za uključivanje rodne perspektive u udžbenike. Kancelarija za dobro upravljanje razvila je Vodič za prepoznavanje diskriminacije u udžbenicima na osnovu pola i seksualne orijentacije.

traže promenu rodni oznaka na osnovu prava na rodni identitet zagantovanog Zakonom o zaštiti od diskriminacije.

Diskriminacija pripadnika nevećinskih zajednica, uključujući srpsku, romsku, aškalijsku, egipatsku, tursku, bosansku, goransku, hrvatsku i crnogorsku zajednicu suočeni su sa različitim nivoima institucionalne i socijalne diskriminacije u zapošljavanju, obrazovanju, socijalnim uslugama, upotrebi jezika, slobodi kretanja, vraćanjem u svoje domove (za raseljene osobe)¹²⁰ kao i sa diskriminacijom u drugim osnovnim pravima.

Kancelarija premijera za pitanja zajednica istakla je diskriminaciju pri zapošljavanju u javnom sektoru u gotovo svim lokalnim institucijama. Iako zakon predviđa da 10% zaposlenih u lokalnoj i nacionalnoj vladi budu pripadnici manjina, njihova zastupljenost ostaje ograničena i uglavnom na položaje na nižem nivou. Manje zajednice, poput Goranaca, Roma, Aškalijski i Egipćani, posebno su nedovoljno zastupljene. Nije bilo pravnih lekova za rešavanje ove zabrinutosti. Članovi zajednica koje nisu većinske, i dalje su slabo zastupljeni u centralnim javnim institucijama ¹²¹.

Diskriminacija u pogledu upotrebe jezika - Kancelarija Poverenika za jezike, institucija koja ima mandat za zaštitu, očuvanje i promociju jezičkih prava, primila je tokom 2018. godine dvadeset i tri (23) žalbe, u vezi sa navodima o kršenju zakona od strane institucija¹²²,

Isto tako, Savetodavni odbor ICCPR-a naglašava da se nepoštovanje zakona ne javlja samo kao rezultat nedostatka finansijskih, tehničkih i ljudskih resursa, već postoje i drugi dublji razlozi, poput ograničene

¹²⁰ Da bi dobili stabilna rešenja u zemlji porekla koja je poželjno mesto povratka ili da se integrišu u svoje zemlje raseljenja. Resorna ministarstva treba da podrže MZP u potencijalnoj strategiji mobilizacije donatora za regionalni projekat održivih rešenja u okviru Međuinstitucionalne inicijative o trajnim rešenjima za raseljena lica sa Kosova („Skopski proces“). Neke osnove za postojeće potrebe već su opisane u dva izveštaja "Situacija i potrebe interno raseljenih lica" i "Raseljena lica sa Kosova u regionu - ponovna procena interesa za povratak". „Pored toga, mehanizam,, Skopskog procesa “deo je Vladinog plana za sprovođenje člana 12. Vašingtonskog sporazuma.

¹²¹ Videti Izveštaj Evropske komisije o Kosovu za 2018. godinu

¹²² http://www.komisioneri-ks.org/repository/docs/Raporti_Vjetor_2018.pdf

svesti vlasti o zakonskim obavezama i njihova nespремnost da uključe jezički aspekt u sve politike, nedostatak mogućnosti da istovremeno uče oba službena jezika tokom školovanja u osnovnoj i srednjoj školi, kao i njihovo studiranje na univerzitetskom nivou, nedostatak pravaca u univerzitetskom obrazovanju u oblasti prevođenja i obuka civilnih službenika. Savetodavni odbor podseća na sveobuhvatnu važnost učenja i znanja jezika u postizanju inkluzivnog društva i izbegavanju rizika paralelnog delovanja različitih zajednica¹²³, nedostatak natpisa unutar i izvan opštinskih zgrada, nedostatak imenovanja ulica na oba službena jezika, opštinske veb stranice prevedene na službene jezike i jezici u službenoj upotrebi.

Vlasnička i nasledna prava žena - Eksploatacija i pravo na posedovanje imovine i dalje su važan faktor ekonomskog osnaživanja žena. Vladavinu prava na Kosovu karakterišu loše definisana i sprovedena imovinska prava, posebno imovinska prava žena i manjinskih grupa. Nedovoljna primena postojećih zakona, glavnih zakona koji regulišu kupovinu, prenos i otuđenje privatne svojine, kao što su: Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Zakon o porodici Kosova (izmenjen i dopunjen Zakonom br. 06 / L-077 o izmeni i dopuni Zakona o porodici Kosova br. 2004/3213), Zakonu o nasleđivanju (izmenjen i dopunjen Zakonom br. 06 / L-008 o izmeni i dopuni Zakona br. 2004/26 o nasleđivanju na Kosovu). Faktori koji dovode do lošeg sprovođenja ovih zakona mogu obuhvatati (i) priznavanje nedovoljnih pravnih lekova, (ii) lošu funkcionalnost institucionalnih mehanizama u pogledu uživanja imovinskih prava i (iii) postojanost određenih kulturnih barijera koje sprečavaju žene da u potpunosti i jednako uživaju svoja imovinska prava. U 2016. godini žene su posedovale samo 18% nekretnina na Kosovu, uključujući i zemlju¹²⁴.

Na osnovu pritužbi podnesenih u IO, fenomen je izražen uglavnom u ruralnim područjima, ali ne menja puno situaciju u urbanim područjima. U većini slučajeva pravo na nasledstvo polažu samo muškarci, dok se žene u većini slučajeva odriču tog prava. Procenjuje se da se oko 19% žena odriče imovine ili naslednih prava. Faktori koji doprinose tome da se žene odreknu prava na imovinu ili nasledstvo uključuju: strah od prenosa porodične imovine na porodicu supruga (12%); i drugi razlozi (18%), kao što su: „Ne želim ništa od imovine svojih roditelja“; „Želim stvoriti bogatstvo sa porodicom svog muža“; "Lična želja"; i „mogućnost stvaranja neprijateljstva u porodici“¹²⁵. Ova situacija diktira potrebu da se još više radi na svesti žena i muškaraca u vezi sa njihovim naslednim pravima. Poboljšanje socijalne i institucionalne klime za podršku ženama u ovom pravnom i socijalnom izazovu smatra se polaznom tačkom pozitivnih pomaka u ostvarivanju imovinskih i naslednih prava¹²⁶. Niska stopa poseda ženama stvara razne ekonomske i

---

¹²³ Videti Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, Četvrto mišljenje o Kosovu - usvojeno 8. marta 2017., str.

¹²⁴ Istraživanje imovinskih i naslednih prava žena, iz centra CLARD, Priština, mart -2017

¹²⁵ Mreža žena Kosova, Analiza roda na Kosovu, 2018

¹²⁶ Paket zakona (1. ZAKON br. 06 / L-007 O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA br. 03 / L-007 O VANPARNIČNOM POSTUPKU, GZ br. 22/18 DECEMBAR 2018; 2. ZAKON br. 06 / L-008 O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA BR. 2004/26 O NASLEĐU NA KOSOVU, GZ, br. 22/18 DECEMBRA 2018; i 3. ZAKON br. 06 / L-010 O NOTARIMA, GZ. Br. 23/26 DECEMBRA 2018) obuhvata preporuke povezane koje se odnose na SKDP, ili ove zakonske promene jačaju ulogu žena u nasleđivanju, osiguravajući da u slučaju odustajanja od nasleđa kod odgovarajućeg tela (sud ili notar) osigura da se ovo odricanje izvrši u skladu sa slobodnom voljom. Takođe, Nacionalna strategija imovinskih prava predviđa nekoliko mera kojima je cilj rešavanje i regulisanje naslednih prava žena. Mera 3.1 zahteva jednoobrazno priznavanje bračnih zajednica kako bi se ženama osiguralo pravo na nasledstvo. Mera 3.2

socijalne probleme, poput nedostatka dovoljnog osiguranja za zajam ili nedostatka mogućnosti za ostvarivanje prava nakon razvoda ili smrti supružnika. Bez imovinskih prava, žene mogu ostati u teškim brakovima, bojeći se da bi ih razvod mogao učiniti beskućnicima¹²⁷.

Vredi napomenuti da je odobrenje Administrativnog uputstva za registraciju zajedničke imovine na ime oba supružnika imalo pozitivne efekte.

Iako je popis stanovništva iz 2015. godine bio nizak, prema katastarskim podacima u 2015. godini u 28 opština zemlje registrovano je 156 nekretnina na zajedničko ime, a dve godine kasnije, u 2017. godini, iznos je povećan na 1907 nekretnina upisanih na ime žena ili oba supružnika.

Diskriminacija žrtava seksualnog nasilja tokom rata

Više od jedne decenije žrtve seksualnog nasilja u ratu bile su diskriminisane i institucionalno ignorisane. U novembru 2017. godine vlada je osnovala Vladinu komisiju za priznavanje i proveru statusa žrtava seksualnog nasilja u ratu i budžetska sredstva dodeljena za penzije žrtava. Od februara 2018. godine, žrtve se mogu prijaviti za priznavanje i verifikaciju, kako bi ostvarile pojedinačne beneficije. Period navedenog zakona isključuje one koji su pretrpeli seksualno nasilje vezano za sukob nakon 20. juna 1999¹²⁸.

Uprkos ovim važnim događajima, komesar Saveta Evrope za ljudska prava podstiče vlasti da preduzmu dalje korake kako bi osigurale da ove žrtve mogu u potpunosti obnoviti svoj život i prevladati stigmatu, počevši od njihovog uključivanja u razvoj politika i mera koje na njih utiču. Odgovarajuće¹²⁹ preporuke¹³⁰, koje pruža UN Women, koja podržava poverenika, daju korisne smernice u tom pogledu.

Kao priznanje statusa osoba silovanih tokom rata i ostvarivanja zakona o ličnim penzijama, ne može se reći da smo završili svoju misiju, naprotiv moramo se dalje obavezati da ovoj kategoriji ponuditi osiguranje i odgovarajuća zdravstvena zaštita, ponuditi zaposlenje i stručno obrazovanje, rehabilitacija i kvalitetno obrazovanje. Konačno, unapređenje sprovođenja zakona, nacionalnih politika i planova koji imaju za cilj da zadovolje potrebe preživelih od seksualnog nasilja vezanog za period rata na Kosovu, trebalo bi da budu prioritet vlade.

---

predviđa razvoj zaštitnih mera za rastete odricanja i izuzeće od nasleđivanja. Ova mera ima za cilj da obavesti svakoga ko se odrekne nasleđstva i da izbegne obavezu da se to učini.

¹²⁷ Žene za žene, „Kosovo se pridružuje Nacionalnoj koaliciji za imovinska prava“, u: <https://www.womenforwomen.org/blog/kosovo-joins-national-property-rights-coalition>, qasur më 30 maj 2018

¹²⁸ Videti, Izveštaj Evropske komisije o Kosovu za 2018. godinu, str.18

¹²⁹ Tehnički izveštaj- Sukob nam nije doneo cveće, str.49-UN WOMEN

¹³⁰ Videti, Memorandum nakon misije Poverenika Saveta Evrope za ljudska prava na Kosovu od 5. do 9. februara 2017. godine, str.6

5.0 STRATEŠKI CILJEVI I SPECIFIČNI CILJEVI

Program za zaštitu i promovisanje ljudskih prava , postavlja strateške i specifične ciljeve koji se žele postići u petogodišnjem periodu. Odabrana prioritetna područja zasnivaju se na ispunjavanju preporuka i zahteva koje su Evropska komisija kontinuirano utvrđivale u izveštajima o zemljama tokom godina, ombudsman i druge relevantne nacionalne i međunarodne institucije radi poboljšanja koordinacije i međuresorne koordinacije, delotvorne primene zakona, politika i međunarodnih i regionalnih standarda o ljudskim pravima.

Da bi se postigao cilj Programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava , postoje određeni strateški ciljevi sa specifičnim ciljevima:

5.1 Strateški ciljevi#1:

Poboljšanje upravljanja, transparentnosti, institucionalne koordinacije i odgovornosti u javnim institucijama radi daljeg ostvarivanja ljudskih prava;

Dobro upravljanje, institucionalna transparentnost i odgovornost ključni su faktori za efikasnu i efektivnu zaštitu ljudskih prava i sprovođenje zakona. Ljudska prava ne mogu se u potpunosti ostvariti bez efikasnog sprovođenja zakona, politika, međunarodnih i regionalnih standarda za ljudska prava, bez značajne međuagencijske koordinacije, bez efikasnih mehanizama upravljanja, transparentnosti i odgovornosti. Stoga se postizanje prvog strateškog cilja smatra ključnim za ostvarivanje ljudskih prava, efikasnim postizanjem širokog spektra ciljeva održivog razvoja, kao i funkcionisanjem i jačanjem sistema praćenja i institucionalnih mehanizama zaštite ljudskih prava, u kontekst unapređenja praćenja, evaluacije i primene politika i pravnog okvira.

Da bih postigla ovaj cilj, Vlada će, pored napora za unapređenje institucionalne saradnje i moguće koordinacije, mobilizovati potrebne ljudske i budžetske resurse za jačanje institucionalnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava¹³¹; primenu zakona, politika u sektoru javnih usluga, *promociju sistema praćenja sprovođenja ljudskih prava sa merljivim pokazateljima, sa relevantnim, kvalitativnim, dostupnim, pouzdanim i razvrstanim podacima; dohodak, pol, starost, invalidnost, rasa, etnička pripadnost, geografski položaj*¹³² i druge važne karakteristike, koje će služiti kao referentni mehanizam za sve institucije koje kreiraju politike tokom procesa procene potreba, orijentacija i politika u oblastima i različitim sektorima ljudskih prava, takođe referentni sistem tokom procesa Pripreme izveštaja za međunarodne mehanizme za praćenje primene međunarodnih instrumenata ljudskih prava. U vrlo važnu ulogu, u celom ovom procesu koja zahteva

---

¹³¹ Strateški dokument Evropske komisije za Kosovo (2014-2020) naglašava da, „strukture koje se bave zaštitom, promovisanjem i izveštavanjem o ljudskim pravima moraju biti efikasne, funkcionalne i na centralnom i na lokalnom nivou, a takođe se pravni okvir za 2020. godinu za zaštitu ljudskih i manjinskih prava mora efikasno sprovesti

¹³² UN 2915, Ciljevi održivog razvoja - Agenda 2030

posvećenost i značajnu institucionalnu koordinaciju, će imati međuministarska koordinaciona grupa za ljudska prava u Republici Kosovo, na čelu sa premijerom zemlje.

#	Strateški ciljevi	Specifični ciljevi	
1	Poboljšanje upravljanja, transparentnosti, institucionalne koordinacije i odgovornosti u javnim institucijama radi daljeg ostvarivanja ljudskih prava	1.1	Razvoj efikasnih, odgovornih, inkluzivnih, participativnih i odgovornih institucionalnih mehanizama na svim nivoima za zaštitu i promociju ljudskih prava;
		1.2	Unapređenje praćenja i izveštavanja o prikupljanju podataka o ljudskim pravima;
		1.3	Povećana transparentnost i olakšan pristup informacijama i javnim dokumentima
		1.4	Efikasna primena ljudskih prava zagarantovana Kosovskim ustavnim i zakonodavnim okvirom i direktno primenljivim međunarodnim i regionalnim instrumentima za ljudska prava

5.2 Strateški cilj #2:

Zaštita i unapređenje ljudskih prava

Jedan od osnovnih uslova za razvoj funkcionalnog sistema vladavine prava je poštovanje standarda ljudskih prava od strane državnih institucija. Svaki javni službenik u skladu sa Ustavom i zakonodavstvom dužan je da se pridržava, sprovodi i promovise međunarodne standarde za ljudska prava u vršenju funkcija. Ti su standardi relevantni kako za kvalitet zakona i politika, tako i za njihovu primenu. Kroz ovaj cilj Vlada Kosova ima za cilj unapređenje i primenu pristupa zasnovanog na ljudskim pravima, uspostavljanje administrativne institucionalne kulture u svim vladinim portfeljima, gde poštovanje, zaštita, promocija i primena ljudskih prava postaju deo svakodnevnog radne kulture bilo kog službenika koji vrši javne funkcije i pruža javne usluge građanima.

Da bi postigla ovaj cilj, Kosovska Vlada će dati prioritet sprovođenju preporuka kojima se bave međunarodni i regionalni mehanizmi za organizacije za zaštitu ljudskih prava i lokalnih mehanizama, sprovođenju preporuka ombudsmana; jačanje nacionalnog sistema za zaštitu i unapređenje ljudskih prava (NSZULJP), pružanje jednakih mogućnosti i jednakog tretmana, prevencije i zaštite od diskriminacije stvaranjem mogućnosti da Uprava kreira javne politike čiji je cilj poboljšanje situacija marginalizovanih zajednica kroz (afirmativne mere), uspostavljanje i jačanje sistema obuke o ljudskim pravima, edukaciju o ljudskim pravima i kampanje podizanja svesti, uključujući sve aspekte ljudskih prava. Strateški cilj je u skladu i doprineće ostvarenju glavnih ciljeva Agende 2030 koji je tražio iskorenjivanje siromaštva u svim oblicima i uklanjanje nejednakosti (OZHQ) 6 i 10 (konkretno 10.2 i 10.3)

#	Strateški ciljevi	Specifični ciljevi	
2	Zaštita i unapređenje ljudskih prava;	2.1	Jačanje nacionalnog sistema za zaštitu i unapređenje ljudskih prava (NSZULJP)
		2.2	Prevenција, zaštita i borba protiv diskriminacije
		2.3	Stvaranje i jačanje sistema obuke za standarde ljudskih prava

5.3 Strateški ciljevi #3:

Pružanje zdravog načina života i promocija prosperiteta za sve;

Globalni napori na izgradnji pravednog sveta su postali ključni prioritet programa Ujedinjenih nacija, unutar kog je definisan namenski cilj smanjenja nejednakosti (SDG 10)¹³³. Strateški cilj je u skladu sa ovim i doprinijet će glavnom cilju Agende 2030, koja poziva na iskorenjivanje siromaštva u svim njegovim oblicima i uklanjanje nejednakosti (SDG1¹³⁴, i SDG 10¹³⁵), kvalitetnih zdravstvenih i socijalnih usluga (SDG 2¹³⁶ i SDG3¹³⁷), zdrava životna sredina i sigurnost hrane (SDG 15¹³⁸, i SDG 12¹³⁹). Vlada će usvojiti nove zakone sa ciljem ispunjavanja zakona o zaštiti ljudskih prava u onim oblastima u kojima postoji potreba. Reforme, unapređenje i primena pravnog okvira i politika u oblasti socijalnih i porodičnih usluga značajno će unaprediti dobrobit građana Kosova. Ovaj cilj će biti poboljšanje socijalnih usluga, porodice i zdravlja čiji je cilj jačanje sistema socijalne zaštite i omogućavanje pristupa kvalitetnim socijalnim i porodičnim uslugama kroz završetak reformi u šemi socijalne pomoći, usklađivanje i unapređenje pravnog okvira u socijalnih i zdravstvenih usluga kroz definiciju održivog sistema finansiranja socijalnih usluga i ublažavanja siromaštva, stvaranje fonda zdravstvenog osiguranja, pružanje usluga i programa za ključne populacije zavisne od alkohola i droga, osobe sa HIV-AIDS-om, osobe pogođene Tuberkuloza (TB), itd., kao i zaštita životne sredine i osiguranje sigurnosti hrane. Takođe, ovaj ciljni specifični uticaj imaće garantovanje sprovođenja prava radnika u skladu sa važećim zakonom i međunarodnim standardima.

¹³³ UN.2015. Ciljevi održivog razvoja - Agenda 2030;

¹³⁴ Iskorenjivanje siromaštva u svim oblicima u svakoj zemlji;

¹³⁵ Smanjivanje nejednakosti u državi i među državama;

¹³⁶ Eliminacija gladi, postizanje poboljšanje sigurnosti hrane i prehrane i promovisanje održive poljoprivrede;

¹³⁷ Osiguravanje zdravog života i promovisanje dobrobiti za sve uzraste;

¹³⁸ Zaštiti, obnoviti i promovisati održivu upotrebu kopnenih ekosistema u cilju održivog upravljanja šumama, borbe protiv pustošenja i zabrana uništavanja i degradacije zemljišta i gubitka biodiverziteta

¹³⁹ Osiguravanje održivih modela potrošnje i proizvodnje

Da bi se postigao/ispunio strateški cilj, pružaju se sledeći specifični ciljevi:

#	Strateški ciljevi	Specifični ciljevi	
3	Osiguravanje zdravog života i promovisanje dobrobiti za sve;	3.1	Usklađivanje pravnog okvira sa Konvencijom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (CESCR);
		3.2	Izgradnja kapaciteta i socijalna i institucionalna svest o zaštiti životne sredine
		3.3	Osiguravanje i sprovođenje prava radnika u skladu sa važećim zakonom i međunarodnim standardima
		3.4	Razvoj programa rehabilitacije i rešavanja problema ključnih stanovnika

5. 4 Strateški ciljevi #4:

Olakšati pristup pravosudnom sistemu

Vlada Kosova se pridružuje težnjama svih država članica u okviru OKB-a, kojima je ujedno i cilj 16. cilj održivog razvoja, da bude mobilisana za promovisanje mirnih i inkluzivnih društava, da obezbedi pristup pravdi za sve i da izgradi efikasnu, odgovorne institucije i sveobuhvatne na svim nivoima vlasti¹⁴⁰.

Uprkos napretku u rešavanju i smanjenju starih predmeta, više od 200 000 starih predmeta i dalje opterećuje pravosuđe, sprečavajući građane da dobiju pristup pravdi. Što se tiče ukupnog broja sudskih predmeta, jedini problem ostaje pitanje materijala nasledeno, kojih je do 01.01.2019. bilo 245 559, dok u pogledu novih slučajeva koji su rešeni pokazuje da je u prvih 9 meseci 2019. primljeno 82 521 novih predmeta , Izabrano je 108 004, dok je preostalih 219 922 predmeta, što znači da je smanjenje broja slučajeva za 10: 44%. Kroz Promovisanjem medijacije, pokušaće se uticati na smanjenje broja predmeta u sudovima. Isto tako Vlada će izdvojiti dovoljan budžet za pristup pravdi za žrtve zločina, pružanje besplatne pravne pomoći svim potrebnim grupama u skladu sa važećim zakonom, uključujući raseljena lica, kao i kategoriju stalnih stanovnika (neregistrovana rođenja) koji ne mogu dokazati državljanstvo Kosova treba da budu uključeni u sistem besplatne pravne pomoći (trenutno UNHCR pruža pravnu pomoć za državljanstvo). Svi planirani koraci biće u skladu sa usvojenom Strategijom vladavine prava.

Dalje biće podržani širenje javnih informativnih kampanja o pristupu pravdi kroz ostvarivanje prava na naknadu štete za žrtve zločina, posredovanje, besplatnu pravnu pomoć, informisanje pojedinaca o njihovim pravima i olakšavanje pomoći u potrazi, posebno usmerenih na ljude u ruralnim područjima i manjinskim zajednicama na način koji uzima u obzir rod.

¹⁴⁰ UN.2015. Ciljevi održivog razvoja - Agenda 2030;

Za postizanje/ispunjenje strateškog cilja predviđeni su sledeći specifični ciljevi:

#	Strateški ciljevi	Specifični ciljevi	
4	Olakšati pristup pravosudnom sistemu	4.1	Povećati efikasnost sudova i tužilaca u rešavanju slučajeva
		4.2	Funkcionisanje sistema medijacije
		4.3	Poboljšanje sprovođenja prava na besplatnu pravnu pomoć;
		4.4	Olakšati barijere u zaštiti žrtava zločina, posebno za preživjele rodno zasnovanog nasilja, uključujući porodično nasilje;
		4.5	Ostvarivanje imovinskih i naslednih prava žena i imovinskih prava zajednica i RL-ova

6.0 MEHANIZAM PRAĆENJA I IZVEŠTAVANJA ZA SPROVOĐENJE PROGRAMA ZAŠTITE I PROMOCIJE LJUDSKIH PRAVA (2021.-2025.)

Program zaštite i promocije ljudskih prava (2021-2025), predstavlja osnovni dokument politika za promociju i zaštitu ljudskih prava.

U skladu sa specifičnim ciljevima utvrđenim u Programu zaštite i promovisanja ljudskih prava (2021.-2025.), Akcioni plan odražava i definiše specifične i konkretne mere za svaku odgovornu instituciju, zajedno sa merljivim pokazateljima učinka, uključujući „rodno osetljive pokazatelje“, i jasan vremenski raspored, kao i procenjeni budžet za pokrivanje aktivnosti.

Kancelarija za dobro upravljanje u okviru Kancelarije premijera je odgovorno telo koje će u saradnji i koordinaciji sa drugim institucijama koordinirati proces sprovođenja radi izveštavanja i praćenja sprovođenja Programa zaštite i promovisanja ljudskih prava . Pored toga, Kancelarija za dobro upravljanje je odgovorna za praćenje sprovođenja mera utvrđenih Akcionim planom (2021-2023) za sprovođenje Programa zaštite i promocije ljudskih prava. Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti prema akcionom planu izveštavaće Kancelariju premijera Republike Kosovo - Kancelariju za dobro upravljanje i ljudska prava u periodu od 6 meseci i bez obzira u zaviznosti potrebe i potražnju koju vodi Kancelarija za dobro upravljanje.

6.1 Mehanizmi sprovođenja

Sve vladine institucije, centralne i lokalne, dužne su preduzeti sve potrebne mere kako bi ispunile obaveze utvrđene Programom zaštite i promovisanja ljudskih prava i Akcionim planom za sprovođenje programa, u skladu sa njihovim odgovornostima i zakonskim mandatom.

6.2 Mehanizmi praćenja

Sistem praćenja i evaluacije će se proširiti na sve relevantne institucije i pružiti podršku ostvarivanju ciljeva utvrđenih Programom zaštite i promovisanja ljudskih prava , kao i aktivnostima predviđenim akcionim planom.

Dva glavna mehanizma odgovorna za praćenje, procenu i izveštavanje o sprovođenju Programa zaštite i promovisanja ljudskih prava (2021.-2025.) su, međuministarska koordinaciona grupa za ljudska prava i Kancelarija za dobro upravljanje. Uloga Kancelarije za dobro upravljanje / Kancelarije premijera treba koordinisati, nadgledati i procenjivati proaktivno u ispunjavanju jednog od načina aktivnosti i ciljeva Programa zaštite i promovisanja ljudskih prava i utvrditi da li su razvoj, rezultati i planovi ispunjena kako bi se mogle preduzeti preventivne mere radi ispravljanja nedostataka. Odgovornost za koordinaciju praćenja i izveštavanja snosi KP/KDU, dok će kontinuirano uključivanje civilnog društva, ombudsmana i međunarodnih organizacija u ovaj proces biti osigurano praćenjem i savetodavnim radom u međuministarskoj koordinacionoj grupi za ljudska prava na potpuno nezavisan način. KP/KDU bi trebao izveštavati o napretku u sprovođenju Programa zaštite i promovisanja ljudskih prava i njegovog Akcionog plana na godišnjoj i polugodišnjoj osnovi u skladu sa važećim zakonskim procedurama. Godišnji izvještaj o napretku pripremiće se do kraja prvog kvartala naredne godine. Matrica za praćenje i izveštavanje se koristiti za praćenje i procenu napretka u sprovođenju Programa zaštite i promovisanja ljudskih prava. Ovaj sistem će se sastojati od pokazatelja zasnovanih na učinku koji su dizajnirani za merenje rezultata i nivoa uticaja koji će Program za zaštitu i promovisanje ljudskih prava imati u praksi.

7.0 Finansijski uticaji na sprovođenje programa za zaštitu i promovisanje ljudskih prava (2021-2025)

Akcionni plan za sprovođenje Programa zaštite i promovisanja ljudskih prava ima ukupne troškove sprovođenja 1.241.275 evra za tri godine sprovođenja (2021. - 2023.). Veći deo troškova (oko 95% budžeta) koristiće se za tekuće troškove vezane za izgradnju kapaciteta, regulaciju i sistem praćenja i izveštavanja.

Tabela 1. daje sažeti budžet za sprovođenje Plana po godinama i dok se tabela 1 zasniva na detaljnim obračunima troškova za svaki od planiranih ciljeva, Tabela 2 daje sažeti budžet za sprovođenje Plana prema izvorima finansiranja.

Za sprovođenje akcionog plana za prve tri godine potrebna su sredstva kao što je prikazano u donjoj tabeli u milionima eva (OB - Opšti budžet za akcioni plan, TT - tekući troškovi, K - kapital, SG - subvencije i grantovi).

Tabela 1. Sažetak budžeta prema ciljevima i godinama

Strateški ciljevi	2021				2022				2023			
	KT	KR	K	SG	KT	KR	K	SG	KT	KR	K	SG
Poboljšanje upravljanja, transparentnosti, institucionalne koordinacije i odgovornosti u javnim institucijama radi daljeg ostvarivanja ljudskih prava;	44,700	44,700	0	23,000	111,900	111,900	0	59,000	41,900	41,900	0	19,000

Zaštita i promocija ljudskih prava;	114,425	114,425	0	60,970	117,925	117,925	0	61,470	74,425	74,425	0	28,470
Pružanje zdravog načina života i promocija prosperiteta za sve;	108,500	108,500	0	56,500	204,000	204,000	0	50,000	107,000	107,000	0	41,000
Olakšati pristup pravosudnom sistemu	101,000	101,000	0	54,000	114,500	114,500	0	63,500	101,000	101,000	0	55,000
Ukupno:	368,625			548,325				324,325				
Ukupno 2021-2023:	1,241,275 Evra											

Tabela 2. Struktura troškova po godinama planiranog akcionog plana i izvoru finansiranja

Godine	Ukupni troškovi		
	BRK	Donatori	Ukupno:
2021	234,155	134,470	368,625
2022	307,355	240,970	548,325
2023	180,855	143,470	324,325
Ukupno:	722,365	518,910	1,241,275

Tabela 3. Struktura izdataka za poslednje dve godine programa i izvor finansiranja

Godine	Ukupni troškovi		
	BRK	Donatori	Ukupno:
2024	190,313	90,000	280,313
2025	100,122	104,700	204,822
Ukupno:	290,435	194,700	485,135

8.0 Povezivanje programa zaštite i promovisanja ljudskih prava (2021.-2025.) sa SDG (ciljevi održivog razvoja)

#	Strateški ciljevi	Specifični cilj	SDG (Qëllimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm)
1	Poboljšanje upravljanja, transparentnosti, institucionalne koordinacije i odgovornosti u javnim institucijama radi daljeg ostvarivanja ljudskih prava	1.1	<p>SDG 1. Kraj siromaštva, u svim oblicima, svuda.</p> <p>SDG 2. Ukinuti glad, postizanje sigurnosti hrane i poboljšati prehranu i promovisati održivu poljoprivredu.</p> <p>SDG 3. Omogućiti zdrav život i promovisanje dobrobiti svih u svim starosnim grupama.</p> <p>SDG 4. Pružanje sveobuhvatnog i jednakog kvaliteta obrazovanja i promocija mogućnosti za celoživotno učenje.</p> <p>SDG 5. Postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojaka.</p> <p>SDG 6. Osigurati dostupnost i održivo upravljanje vodom i kanalizacijom za sve.</p> <p>SD 11. Gradove i inkluzivna ljudska naselja učinite sigurnim, fleksibilnim i trajnim.</p> <p>SDG 8. Dostojanstven rad za sve i ekonomski rast</p> <p>SDG 10. Smanjenje nejednakosti</p> <p>SDG 16. Promovisati mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj</p> <p>SDG 17. (partnerstva), koji su takođe važni za ovaj cilj</p>
		1.2	
		1.3	
		1.4	
#	Strateški ciljevi	Specifični cilj	SDG-ovi
2	Zaštita i promocija ljudskih prava;	2.1	<p>SDG 1. Kraj siromaštva, u svim oblicima, svuda.</p> <p>SDG 2. Ukinuti glad, postizanje sigurnosti hrane i poboljšati prehranu i promovisati održivu poljoprivredu.</p> <p>SDG 5. Postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojaka.</p> <p>SDG 4. Pružanje sveobuhvatnog i jednakog kvaliteta obrazovanja i promocija mogućnosti za celoživotno učenje</p> <p>SDG 10. Smanjenje nejednakosti</p> <p>SDG 16. Promovisati mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj</p> <p>SDG 17. (partnerstva), koji su takođe</p>
		2.2	
		2.3	

				važni za ovaj cilj SDG 8. Promovisati održivi, inkluzivni i održivi ekonomski rast, puno i produktivno zapošljavanje i dostojanstven rad za sve
#	Strateški ciljevi	Specifični cilj		SDG-ovi
3	Pružanje zdravog načina života i promocija prosperiteta za sve	3.1	Harmonizacija pravnog okvira sa Konvencijom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (CESCR);	SDG 1. Kraj siromaštva, u svim oblicima, svuda. SDG 2. Ukinuti glad, postići sigurnost hrane i poboljšati hranu i promovisati održivu poljoprivredu. SDG 3. Omogućiti zdrav život i promovisanje dobrobiti svih u svim starosnim grupama. SDG 4. Pružanje sveobuhvatnog i jednakog kvaliteta obrazovanja i promocija mogućnosti za celoživotno učenje SDG 8. Promovisati održivi, inkluzivni i održivi ekonomski rast, puno i produktivno zapošljavanje i dostojanstven rad za sve SDG 10. Smanjenje nejednakosti SDG 13. Klimatska akcija SDG 16. Promovisati mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj
		3.2	Izgradnja kapaciteta i socijalne i institucionalne svesti o zaštiti životne sredine	
		3.3	Garantovanje i sprovođenje prava radnika u skladu sa važećim zakonodavstvom i međunarodnim standardima	
		3.4	Razvoj programa rehabilitacije i rešavanja problema ključnih stanovnika	
#	Strateški ciljevi	Specifični cilj		SDG-ovi
4	Olakšati pristup pravosuđnom sistemu	4.1	Povećanje efikasnosti vođenja predmeta od strane sudova i tužilaca	SDG 8. Promovisati održivi, inkluzivni i održivi ekonomski rast, puno i produktivno zapošljavanje i dostojanstven rad za sve SDG 10. Smanjenje nejednakosti SDG 16. Promovisanje mirnih i inkluzivnih društava, da obezbedi pristup pravdi za sve i da izgradi efikasnu, odgovorne institucije i sveobuhvatne na svim nivoima vlasti.
		4.2	Funkcionisanje sistema medijacije	
		4.3	Poboljšanje sprovođenja prava na besplatnu pravnu pomoć;	
		4.4	Olakšati barijere u zaštiti žrtava zločina, posebno za preživjele rodno zasnovanog nasilja, uključujući porodično nasilje ;	
		4.5	Ostvarivanje imovinskih i naslednih prava žena, imovinskih prava zajednica i IRL-a	